

НУБІП України

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

10.04 – МКР. 265 "С" 27.02.2023 05 ПЗ

ЛУК'ЯНЕНКО ВАЛЕРІЇ ОЛЕКСАНДРІВНИ

2023 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факкультет (ННІ) гуманітарно-педагогічний

УДК 373.013.78:331.556

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Декан факультету (Директор ННІ)
Гуманітарно-педагогічний
(назва факультету (ННІ))

Завідувач кафедри
Соціальної роботи та реабілітації
(назва кафедри)

Савицька І.М.

(підпис)

(ПІБ)

Сопівник І.В.

(підпис)

(ПІБ)

“ ” 2023 р.

“ ” 2023 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Соціально-педагогічна робота з дітьми трудових мігрантів»

Спеціальність 261 «Соціальна робота»
(код і назва)
Освітня програма Соціальна робота
(назва)
Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми

Доктор педагогічних наук, доцент
(науковий ступінь та вчене звання)

Сопівник І.В.

(підпис)

(ПІБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

Доктор філософії, старший викладач
(науковий ступінь та вчене звання)

Федченко К.О.

(підпис)

(ПІБ)

Виконав

Лук'яненко В.О.

(підпис)

(ПІБ студента)

КИЇВ – 2023

КИЇВ – 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Факультет (ФНН) гуманітарно-педагогічний

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної роботи та
реабілітації

Доктор педагогічних наук, доцент

(повний ступінь, вчене звання)

Сопівник І.В.

(підпис)

(ПІБ)

2023 р.

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

Лук'яненко Валерій Олександрівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

(код і назва)

Освітня програма Соціальна робота

(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Соціально-педагогічна робота з дітьми
трудомих мігрантів»

затверджена наказом ректора НУБіП України від "27" лютого 2023 р. № 265 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи наукові розробки вітчизняних і зарубіжних вчених, публікації у періодичних виданнях, словники, навчальні посібники і довідкова література, які стосуються обраної теми дослідження.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Обґрунтувати поняття соціально-педагогічної роботи з дітьми трудомих мігрантів.
2. Проаналізувати діяльність державних органів влади щодо подолання проблем дітей трудомих мігрантів.
3. Провести емпіричне дослідження щодо роботи з дітьми-трудомих мігрантів.
4. Розробити власну технологію соціально-педагогічної роботи з дітьми трудомих мігрантів.

Дата видачі завдання

" 20 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

(підпис)

Федченко К.О.

(прізвище та ініціали)

Завдання прийняв до виконання

(підпис)

Лук'яненко В.О.

(ПІБ студента)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ.....	10
1.1 Поняття трудової міграції та проблематика виховання дітей трудових мігрантів.....	10
1.2 Сутність та структура соціального захисту дітей трудових мігрантів.....	20
Висновок до першого розділу.....	
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ.....	39
2.1 Соціальна підтримка дітей трудових мігрантів: дослідження організації.....	39
2.2 Визначення рівня тривожності в дітей трудових мігрантів.....	42
Висновок до другого розділу.....	45
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ.....	58
3.1. Методичні рекомендації для роботи з тривожними дітьми трудових мігрантів.....	58
3.2. Аналіз результатів дослідницько-експериментальної роботи.....	62
Висновок до третього розділу.....	64
ВИСНОВОК.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	69
ДОДАТКИ.....	77

РЕФЕРАТ

Дипломна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти на тему «Соціально-педагогічна робота з дітьми трудових мігрантів» містить 80 сторінок, 4 таблиці, 2 додатки. Перелік посилань нараховує 58 найменувань.

Актуальність роботи. Актуальність даної теми зумовлена необхідністю забезпечення прав та потреб цієї вразливої категорії дітей. Ця робота є комплексною, оскільки передбачає врахування не лише освітніх, а й соціальних, психологічних та культурних аспектів.

Мета дослідження: на основі узагальнення та систематизації теоретичних засад обґрунтувати технології соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів, та експериментально перевірити їх ефективність в умовах соціально-освітнього середовища.

Завдання дослідження:

- Обґрунтувати поняття соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів.
- Проаналізувати діяльність державних органів влади та приватних організацій щодо подолання проблем дітей трудових мігрантів.
- Провести емпіричне дослідження щодо роботи з дітьми-трудомих мігрантів.
- Розробити власну технологію соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів.

Об'єктом дослідження є соціально-педагогічна робота з дітьми трудових мігрантів.

Предметом дослідження є характеристика, особливості та ефективність соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів.

У дипломній роботі було використано **методи дослідження:** аналіз літературних джерел для узагальнення теоретичних знань, анкетування для

отримання даних про потреби дітей трудових мігрантів, а також спостереження. Крім того, були проведені кейс-студії для аналізу конкретних ситуацій, соціологічні опитування для збору даних з дітей трудових мігрантів, експертні оцінки для отримання рекомендацій від експертів та статистичний аналіз числових даних, отриманих з анкетування та опитування.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у виявленні особливостей соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів, адаптації та розвитку цих дітей в новому соціальному середовищі.

Дослідження включає аналіз літературних джерел, проведення анкетування та соціологічних опитувань, спостереження, експертні оцінки і статистичний аналіз даних. Отримані результати розкривають нові знання про ефективні методи та підходи до роботи з цією конкретною групою дітей, їх потреби та адаптаційні можливості. Це важливий внесок у сферу соціально-педагогічної практики та наукове дослідження в галузі соціальної роботи.

Практичне значення одержаних результатів, які пов'язані з організаційно-методичними аспектами соціальної роботи з дітьми трудових мігрантів, що відображаються у розробці та реалізації методики, що сприятиме вирішенню проблем дітей, пов'язаних з відсутністю батьків.

Апробація результатів. Магістерська робота на тему "Соціально-педагогічна робота з дітьми трудових мігрантів" представляє результати комплексного дослідження, проведеного автором. Метою дослідження було вивчення проблем, які виникають в контексті соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів, а також розробка рекомендацій для покращення їхнього соціального та освітнього статусу.

Ключові слова. Трудова міграція, соціально-педагогічна робота, діти трудових мігрантів, соціальний захист, соціально-освітнє середовище, методи дослідження.

ВСТУП

Актуальність дослідження визначається значущістю проблем соціальної роботи з дітьми, батьки яких є трудовими мігрантами. Сучасне суспільство переживає складний період трансформацій, які обумовлюють зміни в різних аспектах життя, включаючи структуру сім'ї та родинних відносин. Це ставить перед соціальними працівниками та дослідниками завдання розуміння та вирішення проблем, пов'язаних з трудовою міграцією та її впливом на дітей та їх родини.

Однією із ключових причин трудової міграції є високий рівень безробіття серед населення. Україна, як і інші країни, стикається з великим викликом забезпечити своїм громадянам належні умови для життя та заробітної плати. Серед інших факторів, значно нижчий рівень заробітної плати в Україні порівняно з іншими країнами також спонукає багатьох громадян шукати роботу за кордоном. Бажання заробити гроші для відкриття власної справи, придбання нерухомості або покращення матеріального стану також впливає на рішення батьків відокремитися від родини та вирушити на роботу за кордон.

Проте, важливо розглянути трудову міграцію з різних сторін. З одного боку, вона може позитивно впливати на матеріальну підтримку сім'ї, забезпечуючи додаткові ресурси для освіти, медичного обслуговування та інших потреб дітей. З іншого боку, відокремлення батьків від дітей може мати негативний вплив на їх психологічний та емоційний стан. Вимушена відсутність батьків може спричинити відчуття тривоги, покинутості та відсутності підтримки у дітей, що впливає на їхні можливості для нормального розвитку.

Серед важливих аспектів, які потребують дослідження, є вимушена соціалізація та розвиток дітей у неповних сім'ях. Це може включати аналіз

психологічного впливу під час відсутності батьків, взаємин у родині на відстані, адаптацію дітей до нових соціокультурних умов.

Мета дослідження. На основі узагальнення та систематизації теоретичних засад обґрунтувати технології соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів, та експериментально перевірити їх ефективність в умовах соціально-освітнього середовища.

Відповідно до мети було поставлено такі завдання:

– Обґрунтувати поняття соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів.

– Проаналізувати діяльність державних органів влади та приватних організацій щодо подолання проблем дітей трудових мігрантів.

– Провести емпіричне дослідження щодо роботи з дітьми-трудомих мігрантів.

– Розробити власну технологію соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів.

Об'єкт дослідження. Діти трудових мігрантів.

Предмет дослідження. Характеристика, особливості та ефективність соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел для узагальнення теоретичних знань, анкетування для отримання даних про потреби дітей трудових мігрантів, а також спостереження. Крім того, були проведені кейс-студії для аналізу конкретних ситуацій, соціологічні опитування для збору даних з дітей трудових мігрантів, експертні оцінки для отримання рекомендацій від експертів та статистичний аналіз числових даних, отриманих з анкетування та опитування.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у виявленні особливостей соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових

мігрантів, адаптації та розвитку цих дітей в соціальному середовищі.

Дослідження включає аналіз літературних джерел, проведення анкетування та соціологічних опитувань, спостереження, експертні оцінки і статистичний

аналіз даних. Отримані результати розкривають нові знання про ефективні

методи та підходи до роботи з цією конкретною групою дітей, їх потреби та

адаптаційні можливості. Це важливий внесок у сферу соціально-педагогічної

практики та наукове дослідження в галузі соціальної роботи.

Практичне значення одержаних результатів, які пов'язані з

організаційно-методичними аспектами соціальної роботи з дітьми трудових

мігрантів, що відображаються у розробці та реалізації методики, що сприятиме

вирішенню проблем дітей, пов'язаних з відсутністю батьків.

Апробація результатів. Магістерська робота на тему "Соціально-

педагогічна робота з дітьми трудових мігрантів" представляє результати

комплексного дослідження, проведеного автором. Метою дослідження було

вивчення проблем, які виникають в контексті соціально-педагогічної роботи з

дітьми, що є трудовими мігрантами, а також розробка власної методики та

рекомендацій для покращення їхнього соціального та освітнього статусу.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

1.1. Поняття трудової міграції та проблематика виховання дітей трудових мігрантів

Аналіз наукової літератури показує, що трудова міграція є поширеним явищем серед сучасного населення. Його характеристики, причини та наслідки мають значний вплив на дітей, які ростуть у сім'ях трудових мігрантів. Розглянемо суть цього поняття докладніше. Трудова міграція населення є особливою, економічною формою міграції, яка зазвичай зумовлена пошуком роботи за межами країни постійного проживання [1, с. 178].

У ширшому плані трудова міграція визначається як сукупність усіх форм територіального переміщення населення, пов'язаних із трудовою діяльністю на території іншої країни. У більш вузькому сенсі пояснення цього терміну зводиться до переміщення людей з однієї країни на територію іншої, що збігається з їх подальшою трудовою діяльністю [7, с. 289].

У більшості випадків серед сучасного населення України трудова міграція має дещо інше пояснення. Досліджуючи наукову літературу, ми виявили, що в Посібнику «Трудова міграція в Україні» є кілька способів пояснення цього поняття. Трудова міграція – це тимчасова поїздка на роботу або тимчасове переміщення з метою працевлаштування. На відміну від стаціонарної міграції трудова міграція характеризується постійним зв'язком мігранта з родиною як в інформаційно-особистісній формі, так і в економічній [8, с. 288].

У науковій літературі під трудовою міграцією все ще розуміють переміщення у просторі, яке здійснюють індивіди для підвищення власного рівня життя шляхом більш вигідного використання власної робочої сили без зміни постійного місця проживання [24, с. 8].

Виходячи з такого визначення трудової міграції, проаналізуємо ступінь розробленості проблеми її становлення як негативної тенденції у розвитку та вихованні підростаючого покоління. Як альтернативу терміну «трудова міграція» він також іноді трактується як «економічна міграція». Однак В.

Іонцев вважає [24, с.9], що ці два терміни можуть охоплювати різні категорії.

Термін «трудова міграція» може використовуватися, з одного боку, для визначення переміщення людей з метою працевлаштування, а з іншого, як економічна міграція, яка може використовуватися як у вузькому сенсі,

переміщення з метою працевлаштування, так і в більш широкому розумінні,

включаючи провадження інших видів господарської діяльності, наприклад, підприємницької.

Міжнародні організації, такі як ООН (ООН) і Міжнародна організація праці (МОП), також використовують різні визначення трудової міграції. Згідно

з Міжнародною конвенцією про захист прав усіх працівників та членів їхніх сімей 1990 року, трудящий-мігрант – це особа, яка працює, буде або працювала

за наймом у країні, в якій він чи вона не є громадянин. У Конвенціях МОП трудящий-мігрант – це особа, яка мігрує з однієї країни в іншу з наміром знайти

роботу не за власний рахунок, і включає будь-яку особу, визнану законом трудящим-мігрантом. [18, с. 42].

Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів 1977 року, ратифікована Україною 16 березня 2007 року, визначає трудящого

мігранта як громадянина однієї Договірної Сторони, якому інша Договірна Сторона дозволила проживати на її території з метою здійснення оплачуваної

діяльності.

У Конвенції 2008 року про правовий статус трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав, ратифікованій Україною 21 грудня 2011 року, працівник-мігрант визначається

як особа, яка є громадянином однієї з Договірних держав. Сторони, а також особа без громадянства, яка постійно проживає на території однієї Договірної Сторони, на законних підставах проживає на території іншої Договірної Сторони і на законних підставах займається оплачуваною працею, громадянином якої вона не є і має місце проживання. У документі, розробленому Міжнародною організацією з міграції, зазначено, що трудова міграція – це переміщення осіб з однієї країни в іншу або в межах країни постійного проживання з метою працевлаштування [44, с.38].

«Трудова міграція регулюється національним міграційним законодавством» [44, с. 38]. Окремі держави також беруть активну участь у регулюванні зовнішньої трудової міграції та захисту прав своїх громадян, які працюють за кордоном.

Не зважаючи на постійну відсутність єдиного загальноприйнятого понятійного апарату у сфері трудової міграції, можна виділити домінуючі риси досліджуваного явища, що сприятиме його більш широкому обґрунтуванню.

Ми вважаємо, що основними ознаками трудової міграції є:

- легкість, спонтанність і тимчасовість;
- економічна мотивація підвищення матеріального рівня життя, викликана безробіттям, низькою заробітною платою;
- мета – працевлаштування (як офіційне, так і неофіційне);
- перетин державних кордонів.

Отже, аналіз наукової літератури, інформаційного наповнення та власних спостережень дозволив узагальнити визначення терміну «трудова міграція» як специфічна, економічна форма міграції, зумовлена, як правило, пошуком роботи за межами країни. У найширшому розумінні трудова міграція визначається як сукупність усіх форм територіального переміщення населення, пов'язаних із трудовою діяльністю на території іншої країни. Вузьке

тлумачення зводиться до поселення мешканців однієї країни на території іншої країни, що супроводжується їх подальшою трудовою діяльністю [2, с. 289].

На характер і зміст подальших наукових досліджень проблеми соціально-виховної роботи з дітьми трудових мігрантів вплинули такі загальноєвропейські тенденції початку XXI ст. як: соціально-економічна ситуація в країні, яка принесла нові комплексні виклики у сферу сімейних відносин, що в свою чергу спочатку вимагало якісної модернізації психологічної підтримки сім'ї та психологічної допомоги дітям з неповних сімей.

Ми поділяємо погляди таких дослідників, як Н. Гевчук [6, с. 299], Н. Гордієнко [9, с. 238], А. Ізотова [22, с. 283], К. Левченко [36, с. 327], І. Лизун [38, с. 309], І. Майданик [49, с. 368], які займалися дослідженнями проблем у процесі виховання та соціалізації; Ж. Петрочко [75, с. 587], І. Трубавіна [83, с. 369], М. Євсюкова [16, с. 247], переймалися питаннями захисту прав дітей трудових мігрантів; О. Газман [10, с. 319], Т. Алексєєнко [2, с. 322], Л. Антонова [4, с. 267], Л. Оліференко [18, с. 200], які дослідили та розкрили сутність та особливості процесу соціально-педагогічного супроводу дітей. Проте вважаємо, що обґрунтованих досліджень, які б дозволили повно та комплексно вирішити проблему організації соціально-педагогічного супроводу дітей трудових мігрантів на високому рівні немає.

Проаналізувавши погляди вищезазначених дослідників щодо визначення змісту соціально-педагогічного супроводу, можна констатувати, що його можна розглядати з точки зору соціального захисту дітей, які перебувають у складній життєвій ситуації, з одного боку, а з іншого - як допоміжний засіб, який допомагає кожній дитині розвивати свою індивідуальність. У контексті нашого дослідження обидва підходи є досить цінними та цікавими, оскільки соціально-педагогічна опіка дітей трудових мігрантів має бути спрямована як

на вирішення їхніх конкретних проблем, пов'язаних із від'їздом батьків, так і на захист їхніх законних прав та інтересів, а також повинна бути спрямована на всебічний розвиток позитивних якостей особистості.

Наразі можна припустити, що актуалізація завдань дослідження дозволить стверджувати, що трудова міграція має великий вплив на формування сімейних стосунків та виховання дітей трудових мігрантів. Батьки відіграють величезну роль у формуванні особистості дитини. Це можна пояснити тим, що сім'я є визначальним інститутом соціалізації та виховання особистості, в якій вона засвоює перші навички взаємодії, перші соціальні ролі, формує моральні цінності та норми.

Фундаментальна основа виховання та формування особистості закладається в сім'ї, через яку успадковуються моральні цінності, національні особливості, трудові навички та життєвий досвід [2, с.258].

З причин трансформаційного соціально-економічного характеру в сучасному суспільстві з'явилися сім'ї, члени яких тривалий час працювали за кордоном. Зосередження зусиль батьків на питаннях матеріального благополуччя сім'ї призводить до значного скорочення часу, який витрачається на спілкування з дитиною, спільне проведення часу та спільні справи.

Звичайно, такі умови негативно позначаються на розвитку особистості дитини. Виїзд батьків за кордон часто стає трагедією для дітей. У таких сім'ях діти зазвичай ростуть в достатку, але часто розвивається комплекс неповноцінності.

За даними соціологічних досліджень, 63% мігрантів мають двох і більше дітей і лише 6% трудових мігрантів є бездітними. Проблема дітей трудових мігрантів на адміністративно-правовому рівні знайшла своє відображення в наказі Міністерства науки і освіти України «Про проведення соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів» від 28 грудня 2006 р. № . 865 Крім того, у 2005 та 2008 роках це питання

обговорювалося на засіданнях Верховної Ради України. Однак проблема трудових мігрантів все ще значною мірою вирішується державними громадськими організаціями, які надають соціальні послуги трудовим мігрантам та їх сім'ям. Крім того, неурядові громадські організації проводять емпіричні дослідження соціального становища дітей трудових мігрантів, які викликають сумніви через неможливість перевірити достовірність цих досліджень. Державні громадські організації наголошують на необхідності державного регулювання проблеми дітей трудових мігрантів. Найбільш оптимальним вирішенням цієї проблемної ситуації є комплексний системний взаємозв'язок державних органів соціального захисту населення (обласних, районних, міських, сільських соціальних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді) з неурядовими громадськими організаціями, оскільки останні мають великий практичний досвід догляду за дітьми трудових мігрантів.

Завдяки вигідному географічному розташуванню на кордоні з країнами зі стабільною економікою, Львівська область стала однією з перших серед інших за кількістю трудових мігрантів, що призвело до значного руйнування таких соціальних інститутів, як сім'я. За офіційною статистикою, у самій Львівській області виявлено до 30 тисяч дітей, батьки яких працюють за кордоном. Це переважно діти, які виростили в матеріальному достатку, але без уваги матері чи батька, а то й обох [19, с. 222].

Трудові мігранти рідко відвідують родичів, побоюючись, що вони більше не зможуть виїхати за кордон. Загалом діти трудових мігрантів стикаються з тими ж проблемами, що й їхні однолітки, але через відсутність батьків вони переживають за долю батьків, страх, самотність, надмірні спроби самоствердження, що часто проявляється у девіантній поведінці і конфліктах.

НУБІП України

Таким чином, перелік таких недоліків адміністративно-методичного забезпечення соціального захисту дітей трудових мігрантів може залишатися незмінним:

1. Труднощі віднесення дітей трудових мігрантів до особливої, вразливої соціальної групи «осіб (сімей), які опинилися в складних життєвих обставинах».

2. Відсутність єдиного педагогічно-методичного посібника з супроводу дітей трудових мігрантів, розробленого для психологів і соціальних педагогів, прийнятого на державному рівні та затвердженого Міністерством соціальної політики України.

3. Відсутність державних інституцій, які здійснюють постійне цілеспрямоване вивчення проблем трудових мігрантів і їхніх дітей та єдиної методики вимірювання цієї соціальної групи.

4. Відсутність рівномірного розподілу кількості постійно діючих центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді в регіонах відповідно до потреб.

5. Невизначеність щодо того, хто залишиться неофіційним опікуном дитини після виїзду батьків за кордон. Це питання активно вивчає Міжнародний правозахисний центр «Ла Страда-Україна», який в Україні ініціює організацію інституту тимчасової опіки над дітьми трудових мігрантів та на законодавчому рівні змушує батьків офіційно оформлювати опіку над дитиною під час її тривалої відсутності.

Сім'ю заробітчанин можна охарактеризувати як далеку. Такі сім'ї, швидше за все, є проблемними і дисфункціональними, оскільки пов'язані з порушенням родинних зв'язків, структури сім'ї, її здатності виконувати свої виховні та соціалізаційні функції. Дуже гостро стоїть питання про дітей трудових мігрантів, які часто залишаються без належного нагляду та піклування. Дитина

НУБІП України

в дистантній сім'ї періодично або постійно живе в умовах неовного і ізольованого сімейного спілкування [25, с. 5].

Іноді діти трудових мігрантів страждають від такого явища, як булінг. Це як вимагання фінансових ресурсів, так і фізичне насильство, оскільки батьки не можуть утримувати таких дітей. Діти, які зазнали жорстокого поводження, все, що вони роблять, спрямовують на самозахист. Такі діти часто виростають явно вразливими, у них недостатньо уявлення про себе та інших людей, їм важко довіряти, вони схильні до жорстокості, аби помститися навколишньому світу за власний досвід приниження. Насильство, пережите в дитинстві, формує свідомість людини на все життя і впливає на подальші стосунки особистості з найближчим оточенням, її поведінку вже у власній родині.

Відповідно до статті 164 Сімейного кодексу України, дитина, яка перебувала без батьків понад шість місяців, вважається такою, що залишилася без батьківського піклування. Дуже часто батьки залишають дітей на два-три роки, іноді й довше. У той час як молодші школярі зазвичай живуть з батьками чи бабусями і дідусями, старшокласники та молоді люди часто живуть у далеких родичів і сусідів. У таких випадках до вікової життєвої кризи додаються проблеми некерованості, ці діти часто потрапляють під негативний

вплив вулиці. Щодо проявів девіантної поведінки та злочинів, які впливають діти трудових мігрантів, то найважливішими є прогули та, як наслідок, погіршення успішності в школі без поважних причин; вчинення злочинів невеликої тяжкості (крадіжки, хуліганство, агресивна поведінка по відношенню до оточуючих, псування шкільного обладнання), порушення правил громадського порядку; вживання алкогольних напоїв і наркотичних речовин; вхід в «негативні» компанії [30, с. 225].

У дистанційних сім'ях між членами не завжди панує гармонія, а дистанція призводить до розриву реальних відносин. Виникають нові

стосунки, мігранти забувають про своє минуле та обов'язки. Якщо в такій сім'ї немає реальної можливості возз'єднання і спільного проживання, навряд чи можна розраховувати на гармонійний розвиток дітей у таких сім'ях.

У сім'ї переселенців часто не вистачає духовної атмосфери спокою, миру і стабільності, тобто необхідних умов для повноцінного психічного та інтелектуального розвитку дітей: різко зростає ризик розвитку нервово-психічних захворювань, знижується здатність дитини до адаптації. Вона не має можливості засвоїти набір моральних універсальних норм і часто розвиває суперечливі почуття до своїх батьків.

Особливо гострою проблемою в контексті наслідків зовнішньої трудової міграції є процес виховання дітей трудових мігрантів. Ця проблема стає соціальною, яка особливо загострюється при тривалій відсутності обох батьків.

У зв'язку з тим, що сьогодні дітей трудових мігрантів визначають як нову вразливу категорію соціальних сиріт, хоча, за словами завідувача відділу дитячої та підліткової психотерапії Співки психотерапевтів України, доцента кафедри психології Г.В. Католик [37, с. 258] — це доречний термін для виділеної групи людей «дітей трудових мігрантів». Цей термін широко використовується як в психології, так і в соціальній роботі і поступово набуває офіційного статусу.

Слід звернути увагу на думку І.Одногулової [77, с. 258], яка розглядала соціально-педагогічну підтримку з різних позицій і підкреслила, що в її структурі можна виділити: педагогічний, соціальний і психологічний компоненти. Іншими словами, соціально-педагогічний супровід певною мірою може включати як педагогічний, так і соціально-психологічний супровід. Перший компонент звертає увагу на необхідність виховного впливу на дитину та створення таких педагогічних умов для її оптимального розвитку, самореалізації та соціалізації. Друга складова – дотримання прав і соціальних

гарантій, передбачених законодавчими актами. Третій компонент характеризує неиходіагностику, психопрофілактику та психокорекцію.

Проаналізувавши ці три компоненти, можна окреслити сутність та основні особливості соціально-педагогічної підтримки дітей трудових мігрантів.

По-перше, соціально-педагогічний супровід – це створення сприятливих умов для всебічного розвитку та виховання дитини, встановлення соціальних контактів з її батьками та родичами, які їх замінюють, підтримка у побудові стосунків із найближчим соціальним оточенням, підтримка у навчанні, реалізації творчого потенціалу, уникнення негативних факторів ризику.

По-друге, соціально-педагогічна підтримка таких дітей повинна бути обґрунтована положеннями чинного законодавства, враховуючи проблеми та соціальні потреби кожної категорії дітей.

По-третє, така підтримка має бути спрямована на виявлення соціально значущих проблем дітей трудових мігрантів, насамперед, діагностику причин їх виникнення, втручання в кризові ситуації, надання консультативної допомоги, підтримку у складних життєвих обставинах та корекцію проявів негативних емоцій, гармонізація психологічного стану дитини.

Враховуючи всі вищевикладені моменти, можна прогнозувати успішну реалізацію цих трьох складових процесу соціально-педагогічного догляду за дітьми трудових мігрантів, а також позитивно вплинути на ситуацію, що склалася, сприяти вирішенню гострих проблем, забезпечення задоволення всіх суспільних потреб, створення всіх можливих сприятливих умов для їх успішної соціалізації. Ефективність організації соціально-педагогічного супроводу залежить від створених мережових систем і взаємозалежних установ, служб об'єднання фахівців різного профілю.

НУБІП України

НУБІП УКРАЇНИ

Підсумовуючи дану тему, хочеться зазначити, що трудова міграція в соціальному контексті впливає на формування соціально-економічного та морально-психологічного клімату як в окремих регіонах, так і в Україні, що є характерним для цієї сфери в цілому для держави. Сім'я трудових мігрантів, як і будь-яка сучасна сім'я, повинна залишатися найважливішою ланкою у вихованні дитини: забезпечувати їй матеріальні та психолого-педагогічні умови для фізичного, морального та інтелектуального розвитку. Для належного виконання своїх обов'язків віддалена родина потребує цілого комплексу заходів як на регіональному, так і на державному рівні. Ця проблема є досить актуальною і являє собою новий напрямок соціально-педагогічних досліджень, який має бути спрямований на виявлення проблем дітей трудових мігрантів та пошук шляхів їх вирішення.

1.2. Сутність та структура соціального захисту дітей трудових мігрантів

НУБІП УКРАЇНИ

Міжнародні міграційні процеси мають значний вплив на сучасне українське суспільство через трудову міграцію. Ця міграція призводить до проблем для дітей, які залишаються вдома, включаючи погіршення їхнього психоемоційного стану, ускладнення соціалізації, деформацію ціннісних орієнтацій та проблеми спілкування з батьками після їхнього повернення. Ці проблеми також сприяють формуванню нового покоління трудових мігрантів. Крім того, міграція може призвести до втрати сільського населення та зростання рівня розлучень через віддалене перебування батьків. Наявність дорогоцінних подарунків і грошей, які надсилають батьки, може також вплинути на уявлення дітей про працю та матеріальний благополуччя. Наслідки цих проблем мають об'єктивний вплив на різні сфери суспільства, але законодавство не визначає дітей трудових мігрантів як окрему соціальну групу, що потребує підтримки і соціальних послуг.

НУБІП УКРАЇНИ

Державна політика в сфері соціального захисту в Україні лише частково враховує питання трудових мігрантів. Зокрема, щодо проблем дітей трудових мігрантів був виданий наказ Міністерства освіти і науки України в 2006 році, і ця тема обговорювалася у Верховній Раді України у 2005 і 2008 роках. У 2012 році президент України прийняв Указ щодо Національної стратегії профілактики соціального сирітства до 2020 року, визнавши сім'ї з дітьми трудових мігрантів як соціально незахищені та потребуючі соціальної підтримки у зв'язку з їхніми складними життєвими обставинами. [18, с. 118].

Проте найбільш активними у вирішенні цих проблем є громадські організації, які надають соціальні послуги переселенцям та їхнім родинам. Неурядові організації також проводять емпіричні дослідження становища дітей трудових мігрантів, які є єдиним джерелом статистичної інформації, але результати яких викликають сумніви, оскільки репрезентативність цих досліджень неможливо перевірити. Проте всі громадські організації вказують на необхідність державного регулювання проблеми дітей трудових мігрантів. Для ефективного вирішення цих проблем вкрай необхідна співпраця державних органів соціального захисту населення (обласних, районних, міських, сільських соціальних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді) та неурядових громадських організацій, оскільки останній має великий досвід догляду за дітьми трудових мігрантів. На засіданні уряду було прийнято рішення про створення Ради з питань трудової міграції громадян України при Кабінеті Міністрів України (20 січня 2010 р.). У Комітеті з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин відбулися слухання на тему «Сучасний стан та шляхи вирішення проблем у сфері захисту прав трудових мігрантів – громадян України», а також виконується проєкт «Ефективне управління трудовою міграцією та її кваліфікаційні аспекти» (від 27.05.2011).

В адміністративно-методичному забезпеченні соціального захисту дітей трудових мігрантів на сьогодні можна виділити наступні недоліки:

1. Наявність труднощів у віднесенні дітей трудових мігрантів до соціальної групи «особи (сім'ї), які перебувають у складних життєвих обставинах». Нормативно-правовим актом, яким керується у своїй роботі Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, є Закон України «Про соціальні послуги» зі змінами та доповненнями, в якому поняття «складні життєві обставини» визначено таким чином, що до них не відносяться така група населення, як діти трудових мігрантів. Через це було неможливо запропонувати цю категорію соціальних послуг.

2. Відсутність педагогічно-методичного посібника із супроводу дітей трудових мігрантів, який має бути розроблений для психологів та соціальних педагогів, прийнятий на державному рівні та затверджений Міністерством соціальної політики України. Існує лише кілька подібних методичних посібників [7, с.325], де вказується на необхідність такого документа при роботі з дітьми, батьки яких працюють за кордоном. Цей посібник не тільки допоможе соціальним педагогам та/або шкільним психологам скорегувати психічний стан дитини, але й може стати основою для перепідготовки та/або підвищення кваліфікації соціальних працівників.

3. Відсутність стійких, добре цілеспрямованих державних досліджень з питань трудових мігрантів та єдиної методології. Питаннями трудових мігрантів здебільшого займаються неурядові організації, які ініціюють дослідження ситуації та потреб трудових мігрантів (включно з їхніми дітьми). Достовірність результатів, отриманих у таких дослідженнях, викликає сумніви, але, як було сказано, це єдині дані про проблеми в цій галузі. Неможливість визначити точну кількість дітей трудових мігрантів

НУБІП України

безпосередньо впливає на розробку заходів, необхідних для вирішення їхніх проблем.

4. Відсутність рівномірного розподілу кількості діючих центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді в регіонах відповідно до потреб. В Україні, за даними Міжнародної організації з міграції, найбільше трудових мігрантів у західному регіоні, а саме у Волинській, Хмельницькій, Тернопільській, Івано-Франківській та Львівській областях, лідирують Чернівецька та Закарпатська області [23, с. 258]. Проте кількість активних соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді в цих регіонах значно нижча, ніж у тих, де проблема трудової міграції не стоїть так гостро. Наприклад, у Чернівецькій та Закарпатській областях функціонує відповідно 13 та 37 таких служб, на відміну від регіонів-лідерів Одеси та Рівненської, де функціонує 149 та 164 соціальних служб відповідно.

5. Невизначеність щодо того, хто залишається неофіційним опікуном після виїзду батьків на роботу за кордон. Цим питанням активно опікується Міжнародний правозакисний центр «Ла Страда – Україна», який ініціює організацію Інституту тимчасової опіки над дітьми трудових мігрантів в Україні та пропонує змусити батьків офіційно взяти опіку над дитиною на час їх відсутності [25, с. 168]. Проте такі заходи, швидше за все, призведуть до зростання нелегальної трудової міграції громадян, оскільки виїзд до країни призначення лише ускладниться, а місцева корупція підвищиться при оформленні необхідних документів для виїзду трудового мігранта. Тому такі заходи, хоч і спрямовані на захист прав дітей, які залишилися без належного піклування, але не вирішують проблеми.

Окреслене вище явище соціального сирітства існувало тривалий час і існуватиме доти, доки не будуть усунені економічні причини трудової міграції українців. Його не можна ігнорувати, а тому необхідно шукати шляхи

вирішення проблемної ситуації, що виникла. На нашу думку, ізольовані, вибіркові, локальні дії не приведуть до успіху. Тому єдиним шляхом вирішення всього комплексу проблем є розробка комплексної концепції соціального захисту дітей трудових мігрантів, яка має стати основою для розробки та реалізації відповідної державної політики.

Метою такої концепції має стати встановлення основних напрямів створення ефективної системи підтримки дітей трудових мігрантів, які залишилися без батька чи батьків, а також закладів відповідної спрямованості, які надаватимуть необхідні соціальні послуги.

Основними завданнями концепції повинні бути: [21, с 128]

А) Впровадження ефективних форм: відновлення та/або підтримання нормального психологічного та емоційного стану дітей трудових мігрантів; соціальна інтеграція дитини в соціальне середовище, адаптація до нових умов життя; соціалізація (функції, які сім'я з трудовим мігрантом не може виконувати, особливо за відсутності обох батьків); корекція уявлень про позитивну модель сім'ї.

Б) Створення умов для спілкування дітей трудових мігрантів з їхніми батьками, опосередкованого технічними засобами;

В) Створення на базі вже існуючих соціальних служб структури для піклування про сімей трудових мігрантів з дітьми;

Г) Проведення підготовки та підвищення кваліфікації відповідних фахівців;

Д) Розробка методики вивчення проблем дітей трудових мігрантів.

Концепція має окреслити основні шляхи вирішення проблеми, тобто реалізацію комплексу організаційних, соціальних, інформаційно-пропагандистських, а також культурно-освітніх заходів.

Для розвитку структури у справах сімей трудових мігрантів з дітьми необхідно створити групи спеціалістів на базі існуючих служб соціального захисту населення, які будуть займатися виключно цією проблемою та надавати соціальні послуги для дітей трудових мігрантів, їх батьків та тимчасових опікунів для вирішення проблем, пов'язаних із соціалізацією, навчанням та спілкуванням з дитиною.

З метою виявлення проблем у дітей трудових мігрантів, втручання у кризові ситуації, надання консультативної допомоги та порад, підтримки у складних життєвих обставинах, корекції негативних емоційних проявів та гармонізації похитливого стану дитини необхідні:

А) Розробка єдиної програми підвищення кваліфікації психологів, соціальних педагогів, педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів та служб соціального захисту населення, які працюватимуть з дітьми трудових мігрантів;

Б) Запровадження обов'язкової роботи шкільних психологів, які проходять практичний курс із здійснення постійної супервізії та психоемоційної підтримки дітей трудових мігрантів;

В) Запровадити з періодичністю, яку вимагають спеціалісти, практику направлення груп кваліфікованих соціальних працівників та психологів місцевих соціальних служб до шкіл для вивчення, роботи та вирішення «важких випадків» дітей трудових мігрантів. Якщо таких фахівців немає, направити одного з наявних для навчання в цій сфері соціальної допомоги;

Г) Створення дозвілєвих груп з різними видами групової діяльності (і, можливо, з різновіковими категоріями), до яких направляються діти трудових мігрантів. З ними кваліфіковані педагоги та психологи працюватимуть над корекцією соціальної поведінки дітей, покращенням їхніх комунікативних

навичок та вирішенням проблем, з якими вони стикаються після того, як батьки покинули школу, розвивати почуття потреби та підтримки.

Для забезпечення постійного контакту дитини з батьками, які не мають такої можливості, з використанням комунікаційних технологій (Інтернет-листування, спілкування по Zoom, телефонні дзвінки) у визначених місцях (школа, клуб дозвілля, центри), соціальна допомога тощо. Для цього потрібно налагодження співпраці з українською діаспорою, яка в свою чергу працюватиме над створенням місця для спілкування трудових мігрантів з дітьми та надання їм комунікаційних технологій для належного спілкування; обладнання місця для опосередкованого спілкування відповідними технічними засобами (комп'ютер, телефон, підключення до мережі Інтернет) з двох сторін (в Україні та за кордоном).

Для забезпечення якісної освіти дітей трудових мігрантів необхідно перевірити наявність опікуна у дитини, або у разі його відсутності закріпити за ним соціального працівника та або надати додаткову увагу шкільного психолога або соціального педагога.

Для формування позитивного іміджу моделі сім'ї у дітей, позбавлених батьківського піклування, необхідно запровадити на робочих місцях соціальних педагогів і психологів (на рівні школи та міста) курс, який визначатиме позитивний образ сім'ї як повноцінної моделі, що складається з двох батьків і дитини (дітей), що допоможе їм у майбутньому створити повноцінну сім'ю.

З метою подолання виховання нової генерації трудових мігрантів (переважно серед підлітків) необхідно запровадити позакласні курси про негативні чинники трудової міграції в школах, особливо в районах, звідки виїжджає більшість трудових мігрантів.

НУБІП України

Для подолання проблем внутрішньосімейних стосунків у сім'ї, пов'язаних з питаннями розвитку та виховання дитини, необхідно розробити просвітницький проєкт для батьків, який надаватиме допомогу у формі психолого-педагогічного консультування сім'ї, усунення помилок у сімейному вихованні та попередження дитячо-батьківських конфліктів. Крім того, тренування дитячо-батьківських стосунків допомагає дитині звикнути до тривалої розлуки та зустрічей з батьками.

Для подолання проблем спілкування після повернення батьків додому (на короткий або тривалий час) необхідно розробити рекомендації для батьків, які допоможуть зняти напругу в безпосередньому спілкуванні з дитиною.

Щоб запобігти зростанню розлучень через трудову міграцію одного з батьків дитини, необхідно запровадити обов'язкове проходження курсів для тих, хто готує документи для працевлаштування за кордоном, та членів їхніх сімей. На цих курсах соціальні працівники/психологи ознайомлять їх із можливими наслідками та ускладненнями тривалого від'їзду одного з батьків, що так чи інакше негативно впливає на родину в цілому та дитину зокрема.

Також будуть надані практичні рекомендації щодо усунення цих негативних наслідків. Такі курси мають проводити органи соціального забезпечення. Крім того, в регіонах, де трудова міграція є найпоширенішим явищем, необхідно проводити роз'яснювальну кампанію щодо наявності таких курсів.

Щоб запобігти утворенню нової соціальної групи працевдаєтих родичів, необхідно створити в школах (переважно для учнів середніх і старших класів) лекційний курс, на якому шкільний психолог або представник соціальних служб з відповідною кваліфікацією скорегує уявлення дітей про грошові доходи батьків (величину їхнього доходу), сформує в них модель дорослої людини, яка має бути самостійною та незалежною від допомоги інших.

НУБІП України

З метою створення єдиної методології та постійного вивчення чисельності трудових мігрантів та їх якісних характеристик, у тому числі для обліку дітей, які залишилися вдома, необхідні:

А) Розробка відповідної методології на основі успішного досвіду інших країн;

Б) Налагодження співпраці щодо ведення кількісного та якісного обліку трудових мігрантів та їхніх дітей за єдиною процедурою з:

- представниками української діаспори;
- представниками шкіл (дирекції, вчителі, соціальні психологи) у регіонах з найбільшою трудовою міграцією;
- громадськими організаціями, діяльність яких спрямована на допомогу сім'ям трудових мігрантів.

Реалізація концепції дозволяє: оптимізувати мережу соціальних послуг; створити ефективну мережу підтримки сімей трудових мігрантів з неповнолітніми дітьми; зменшити негативний вплив трудової міграції батьків на дитину; забезпечення реалізації прав дитини відповідно до Міжнародної конвенції ООН про права дитини; підготовку репрезентативної та достовірної статистичної звітності щодо дітей трудових мігрантів [8, с. 208].

Фінансування заходів соціального захисту дітей трудових мігрантів передбачається покласти на державний та місцеві бюджети. Додаткові кошти надаються за рахунок об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій, благодійних фондів, фізичних осіб та з інших джерел.

Органи міського самоврядування самостійно визначають обсяги коштів, які можуть бути виділені з міських бюджетів на здійснення зазначених заходів. Для опіки над дітьми трудових мігрантів планується залучення громадських організацій, благодійних фондів та волонтерів.

НУБІП України

Підсумовуючи, слід зазначити, що проблеми дітей трудових мігрантів стають дедалі очевиднішими, а їх негативні наслідки свідчать про актуальність і необхідність ефективних заходів щодо забезпечення соціального захисту цієї соціальної групи. Розробка та реалізація відповідної державної соціальної політики на основі запропонованої концепції має забезпечити ефективну соціально-психологічну підтримку дітей трудових мігрантів та їх сімей із залученням існуючих соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Це сприятиме подоланню як суб'єктивних (переважно психоемоційних) проблем дітей трудових мігрантів, так і об'єктивних проблем у різних соціальних сферах.

Сучасний стан розвитку наукових знань відображає тенденції формування нових дослідницьких підходів до розробки проблемних аспектів взаємодії соціального працівника з дітьми трудових мігрантів та членами їх сімей у контексті сучасної соціальної роботи. Діти трудових мігрантів опиняються у складних ситуаціях соціального розвитку, оскільки всі діти мають психотравмуючий вплив. Психотравми виникають через те, що основні соціальні потреби цих дітей залишаються незадоволеними. Зокрема, потреба в стабільності та соціальному захисті не задовольняється тим, що найважливіші люди в житті кожної дитини – батьки – не проживають разом з дитиною. Головним чиним те, що батьки приходять регулярно, створює у дітей відчуття нестабільності. Ці візити не можуть компенсувати відсутність постійного місця проживання з дітьми. Крім того, потреба в емоційній близькості часто не задовольняється, оскільки спілкування з мамою і татом рідко замінюється кимось із рідних, не кажучи вже про інших дорослих. Потреба в безумовній любові явно негативна, тобто усвідомлення дитиною своєї великої цінності для батьків також не задовольняється, оскільки те, що вони залишили дитину одну, руйнує довіру до її важливості для батьків.

Насправді всі діти трудових мігрантів мають багато негативного досвіду, оскільки не можуть задовольнити свої основні соціальні потреби. Тому вони також потребують соціальної та психологічної допомоги.

Варто зазначити, що незважаючи на активну розробку проблем, з якими стикаються соціальні сироти, питання методичного характеру порушуються досить фрагментарно [8, с. 288].

Якщо звернутися до конкретно-наукового рівня методології, то зазначимо, що інструментом здійснення наукового аналізу педагогічних явищ і процесів є методологічний підхід, як вихідний принцип або висхідна позиція дослідника, який ставить загальну мету і стратегію відповідної діяльності.

Експертиза наукового доробку провідних учених у галузі методології педагогічних досліджень (Л. Березівської [4, с. 200], М. Богуславського [9, с. 238], Л. Ваховського [14, с. 258], Н. Хупан [11, с. 11]) Хронологічний підхід дозволяє чітко викласти теоретичний і емпіричний матеріал в хронологічному порядку на всіх етапах розвитку досліджуваного явища; простежити передумови і причини виникнення реального явища «трудова міграція»; розкрити еволюцію цього явища та проблеми, які воно викликає у підростаючого покоління в різні історичні періоди; сприяє розробці періодизації проблеми дослідження. Без належного терміну та поняття «методологія» (що особливо яскраво простежується в працях С. Бобринцева [9] та В. Жигіря [13]) згадуючи це як висхідну теорію наукового пізнання, обґрунтовуємо ідею «дитиноцентризму», бажаністю використання аксіоматично-дедуктивної методології на відміну від емпірично-індуктивної або описової.

Досконало вивчивши, систематизувавши та узагальнивши вітчизняний науковий дискурс провідних науковців Л. Березівської, М. Богуславського, Л.

Ваховського та В. Жигірі, можемо визначити, що ми розуміємо під

професійною діяльністю соціального працівника. Він може проводити соціально-педагогічну роботу з дітьми трудових мігрантів, метою якої є здійснення соціального виховання та надання різних видів соціальної допомоги та підтримки дітям з метою сприяння їх всебічному розвитку, успішній адаптації та соціалізації. Соціально-педагогічна робота, як і будь-який вид професійної діяльності, має чітко визначену структуру, що включає такі взаємопов'язані компоненти, як: предмет, об'єкт, мета, завдання, зміст, функції та технології цієї діяльності.

Суб'єктом соціальної роботи з дітьми трудових мігрантів можуть бути працівники загальноосвітніх навчальних закладів та соціальних служб: соціальні педагоги, соціальні працівники, психологи, педагоги та інші спеціалісти, які реалізують соціальну політику та здійснюють соціальний захист і допомогу, особливо соціальні служби. Відповідно, робота цих спеціалістів – це діти трудових мігрантів.

Завдання соціальної роботи з дітьми трудових мігрантів зазвичай визначається соціальними проблемами та специфікою потреб дітей із дистанційних сімей, вирішення яких потребує:

- інтеграцію педагогічних впливів на дитину в навчальному закладі;
- формування у дітей об'єктивної самооцінки, планів на майбутнє, здійснення профорієнтаційної роботи;
- викриття всіх можливих порушень прав дітей та їх соціальний захист;
- корекція поведінки дитини;
- відвідування дитину вдома та вивчення умов її проживання, виховання та розвитку;
- правова освіта щодо прав дітей, у тому числі стосовно їхнього соціального середовища.

Метою соціально-педагогічної роботи з вищезазначеною групою клієнтів є надання конкретній дитині комплексної соціально-психолого-педагогічної допомоги, створення сприятливих умов для її особистісного розвитку та захист її прав та інтересів [8, с. 13]. Досягти мети можна шляхом реалізації завдань у кількох напрямках: профілактика, реабілітація, захист прав людини.

Для з'ясування можливих принципів і змісту соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів доцільно визначити можливості наукових підходів до такої роботи [22, с. 290]:

1. Антропологічний підхід: використання даних наук про сім'ю та особистість як предмет соціальної педагогіки для розробки соціально-педагогічних підходів.
2. Особистісний підхід: орієнтація на права та обов'язки осіб у сім'ї, їхні інтереси, сімейний досвід і традиції у створенні умов для їхньої реалізації.
3. Активний підхід: залучення сім'ї до діяльності та вирішення її проблем для її розвитку та згуртування.
4. Ресурсний підхід: використання наявних умов і засобів для вирішення проблем сім'ї та реалізації її прав.
5. Гуманістичний підхід: розгляд сім'ї, її членів та розвитку як найвищої цінності в соціально-педагогічній роботі.
6. Компетентнісний підхід: високий професіоналізм педагога у роботі з сім'єю, розуміння їхніх потреб та перспектив розвитку.
7. Культурологічний підхід: врахування культури сім'ї та мікросередовища у соціально-педагогічній роботі з дітьми трудових мігрантів.
8. Системний підхід: розгляд сім'ї як соціальної системи та врахування впливу зовнішніх чинників на її структуру та функціонування.

9. Акмеологічний підхід: спрямованість на розвиток та досягнення вершини у функціонуванні сім'ї у професійно-педагогічній діяльності.

10. Синергетичний підхід: використання універсальної, глобальної, відкритої, цілісної, інноваційної та системної спрямованості у соціально-педагогічній роботі з сім'єю.

Зміст соціальної роботи з дітьми трудових мігрантів включає реалізацію наступних етапів:

– виявлення дітей, батьки яких працювали за кордоном, з метою створення інформаційної бази даних щодо цих сімей;

– встановлення контактної взаємодії з дітьми та діагностика їх специфічних проблем;

– визначення мети та завдань, складання індивідуального плану соціальної роботи з кожною дитиною, визначення необхідних форм, методів, засобів, методів і технологій роботи;

– спрямувати індивідуальну роботу спеціалістів (соціального педагога, психолога, вихователя) з дитиною, які надаватимуть їй адресну допомогу та захищатимуть її права та інтереси; участь у груповій роботі; побудова стосунків та взаємодія з оточенням дитини (батьки, родичі, друзі тощо);

– аналіз проведеної роботи, оцінка її ефективності та, у разі виникнення нових або глибоко прихованих проблем, внесення необхідних виправлень та адаптація процесу підтримки.

У роботі з дітьми трудових мігрантів найчастіше використовуються такі технології як діагностика, консультування, профілактика, корекція, реабілітація, терапія. Їх використання дає можливість розглянути та проаналізувати проблеми, потреби та інтереси таких дітей; надавати необхідні консультації; запобігати виникненню конфліктних ситуацій, розвитку

різноманітних стресових станів та девіантної поведінки, знижувати ризик втягнення дітей у протиправну діяльність; регулювати негативні особистісні якості та поведінкові прояви; відновити соціальне становище дитини в суспільстві. Таким чином, фахівці соціальної роботи з дітьми трудових мігрантів мають змогу надати їм комплексну психологічну, соціально-педагогічну, правову, інформаційну та іншу підтримку.

У психологічній парадигмі людини основними факторами, що впливають на становлення особистості дитини, є сім'я, дитячий дошкільний заклад, школа, найближче оточення людини, релігії, засоби масової інформації, а в ситуації сімейної віддаленості, найчастіше внаслідок трудової міграції батьків, повністю втрачають своє позитивне значення. Це фактично позбавляє дітей впливу сім'ї, яка зазвичай є вирішальним фактором у процесі їх соціалізації. Педагогічний вплив навчальних закладів у сучасних реаліях спрямований на процес передачі знань, умінь і навичок, а не на створення сприятливих умов, які хоча б частково компенсували дитині відсутність батьківського впливу.

Тому з психологічної точки зору для участі в процесі соціалізації дитини необхідно звертатися до позашкільних закладів: центрів позашкільної освіти, палаців дитячої творчості, клубів за інтересами, творчих об'єднань тощо. Діяльність таких закладів спрямована насамперед на соціальне виховання дітей, їх успішну адаптацію в соціальному середовищі, розвиток талантів і здібностей, створення умов для успішної самореалізації особистості в суспільстві та подолання соціальних проблем дитини, викликаних відсутністю позитивного соціально-виховного впливу сім'ї. Виходячи з цього, позашкільні заклади слід розглядати як одну з важливих складових загальної системи соціального виховання дітей, як об'єкт соціальної профілактики бездоглядності, безпритульності та виховної бездоглядності дітей.

Зміст діяльності позашкільного закладу поділяється на низький, середній і високий залежно від допустимого рівня активності, на якому перебуває дитина. Низький рівень свідчить про те, що більшість соціальних сиріт через обмежений соціальний досвід ще не виявляють великого інтересу до будь-якої сфери дозвілля, тому педагогу необхідно пробуджувати їх інтерес, залучати до активного спілкування, можливість самовираження, самовдосконалення [8, с. 468].

На нашу думку, корисною є вулична соціальна робота з дітьми, зокрема ігрові центри, розповсюдження соціальної реклами про діяльність позашкільних закладів на відкритих масових заходах. Цей вид роботи проводиться в окремих мікрорайонах позашкільних закладів через спеціально створені організаційно-масові відділи, метою яких є розробка та проведення соціальної реклами, одночасно залучення дітей до роботи в різних гуртках.

Вкрай необхідною є плідна співпраця позашкільних закладів із соціальними та молодіжними службами, кризовими центрами, притулками швидкої допомоги, лікарнями та іншими суб'єктами, які можуть поширювати інформацію, а також сприяти залученню дітей – соціальних сиріт – до активної позашкільної діяльності.

Аналіз наукової літератури, інформаційного наповнення та власних спостережень дозволив нам виявити перше протиріччя, яке начебто існує в загальній концепції соціальної роботи з дітьми трудових мігрантів на теоретичному рівні, але на практиці не розглядає процес та результати цієї роботи. У зв'язку з цим виникають запитання: Чому не існує єдиної моделі реалізації соціально-виховної роботи з такими дітьми? Чи є взаємодія між темами взаємодії в роботі з соціальними сиротами? І які шляхи вирішення цієї проблеми?

НУБІП України

Адже за умови своєчасного розкриття проблеми та гострого втручання у її вирішення буде зменшено ризик потрапляння дитини у складні життєві обставини, забезпечено її нормальне, повноцінне соціальне функціонування під час відсутності батьків і успішний процес соціалізації особистості в суспільстві.

Тому ми вважаємо, що соціальна робота з дітьми трудових мігрантів та членами їх сімей є невід'ємною частиною соціальної політики Української держави, завдяки таким пріоритетним напрямам, як профілактика, соціальний супровід, корекційно-реабілітаційна робота. Коли батьки займають важливе місце в успішному процесі соціалізації дитини та усвідомлюють відповідальність за своїх дітей, вони можуть налагодити їх позитивну взаємодію, яка зробить дітей нездатними проявляти дезадаптивну поведінку в майбутньому [23, с. 478].

Соціальна робота включає категорію дітей трудових мігрантів, які потребують соціального захисту та підтримки та значної допомоги. Тому вона, безумовно, сповнена бажання об'єднати всі можливі зусилля як державних, так і неурядових громадських інституцій, організацій соціального спрямування.

Проте на сьогоднішній день у цій сфері існує ряд питань, на які ще немає відповіді на рівні соціально-педагогічної науки: по-перше, це нерозвиненість методів і технологій дій, які б дозволили повноцінно реалізувати соціально-педагогічний супровід для дітей трудових мігрантів, по-друге, це відсутність ефективних механізмів комунікації та відсутність системи оптимальної взаємодії соціальних служб із загальноосвітніми навчальними закладами у здійсненні соціально-педагогічного супроводу цих дітей.

Висновок до 1 розділу

У першому розділі магістерської роботи висвітлено важливість дослідження теми трудової міграції та особливо питань, пов'язаних із соціально-педагогічним супроводом дітей трудових мігрантів.

Проаналізувавши різні визначення поняття "трудова міграція" і вивчаючи джерела, ми прийшли до висновку, що ця проблема є дійсно актуальною і на сьогоднішній день не отримала достатнього розвитку.

Роботи вчених, таких як Н. Гевчук, Н. Гордієнко, А. Ізотова, К. Левченко,

І. Лизун, І. Майданик, Ж. Петрочко, І. Трубавіна, М. Євсюкова, О. Газман, Т.

Алексєєнко, Л. Антонова, Л. Оліференко вклали важливий внесок у розуміння проблем у процесі виховання та соціалізації дітей трудових мігрантів, а також захисту їх прав. Вони розкрили сутність і особливості цього процесу та розглянули аспекти соціально-педагогічного супроводу.

Проте слід зазначити, що на сьогоднішній день не існує достатньо обґрунтованих досліджень, які б дозволили вирішити проблему організації соціально-педагогічного супроводу дітей трудових мігрантів на високому рівні. Це свідчить про те, що існує необхідність подальших досліджень і розробки ефективних програм та стратегій соціально-педагогічного супроводу для дітей трудових мігрантів.

Також важливим аспектом є адміністративно-методичне забезпечення соціального захисту дітей трудових мігрантів, яке також потребує подальшого вдосконалення та розвитку.

В подальшому дослідженні та розвитку соціально-педагогічних підходів до роботи з дітьми трудових мігрантів необхідно приділяти особливу увагу, оскільки ця проблема має велике значення для створення сприятливого середовища для розвитку та добробуту дітей, які опиняються у складних життєвих обставинах через трудову міграцію своїх батьків. Тому розділ є

важливим фундаментом для подальшого розгляду практичних аспектів соціальної взаємодії та підтримки дітей трудових мігрантів

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТРУДОВИХ-МІГРАНТІВ

2.1 Соціальна підтримка дітей трудових мігрантів: дослідження організацій

Актуальність пошуку нових підходів до соціальної роботи з сім'єю визначається необхідністю подолання кризи в інституті сім'ї, відповідно до концепцій ООН щодо прав людини та розвитку, а також стратегії сталого розвитку суспільства. Основною складовою цієї стратегії є сім'я, тому активізація сімейних ресурсів стає необхідною для подолання проблем.

Знайдення нової точки відліку важливе для повернення розуміння сім'ї як основи суспільства та визначення потрібних змін у суспільстві та у підходах людей до розвитку сім'ї як важливої виховної системи. Раніше, цільовими орієнтирами слугували вірування, ідеологія, фольклор тощо. Проте ці старі орієнтири стають неприйнятними для широких верств населення та втрачають свій вплив на сучасне суспільство.

Згуртованість представників багатьох професійних груп є критичною для успішного комплексного забезпечення їхніх потреб та задоволенню інтересів.

Незаперечним є той факт, що до роботи з дітьми трудових мігрантів, насамперед, мають бути залучені працівники закладів, у яких навчаються діти, адже школа – це звичне для дитини середовище, в якому дитина адаптована до існуючих вимог. При цьому шкільний соціальний педагог, психолог, класні керівники повинні мати достатньо можливостей для отримання вичерпної інформації про кожну дитину (особливості її психіки та поведінки, проблеми, успішність, стан здоров'я, становище в сім'ї та ін.) за допомогою використання методів спостереження, тестування, опитування та використання інших методів діагностики. Очевидно, що за отриманими результатами варто

планувати всю подальшу роботу щодо впровадження соціально-педагогічного супроводу дітей трудових мігрантів [5, с. 452].

Аналізуючи педагогічне та методичне забезпечення в інших країнах, як приклад можна навести Польщу, яка високо цінує трудових мігрантів і створює спеціальні заходи та заклади для їхніх дітей: школи та дитячі садки, мовні курси, соціальну підтримку, інклюзивну освіту тощо, можна констатувати, що в Україні ще немає такого поняття, як «заклад тимчасового перебування дітей трудових мігрантів», тобто дитина, батьки якої виїхали на заробітки за кордон, може опинитися без законних представників, які могли б захистити її права та забезпечити гарантії, як інші діти.

Проте, в Україні існує Міжнародна організація з міграції (МОМ), яка активно працює для забезпечення соціального захисту дітей, які стали жертвами трудової міграції та перебувають в умовах відсутності батьків або розділення сімей. Основні напрями роботи МОМ включають надання консультацій та інформаційної підтримки, а також психологічну допомогу для дітей та їхніх сімей. Організація створює програми, які сприяють забезпеченню безпеки та добробуту цих дітей, розробляються ініціативи щодо реінтеграції та підтримки дітей, а також сприяє підвищенню свідомості про права дітей та соціальні послуги, доступні для мігрантських дітей. МОМ відіграє важливу роль у поліпшенні умов життя та майбутнього цих дітей [47].

З 2007 року міжнародна правозахисна організація «Ла Страда – Україна» [6, с. 258] намагається ініціювати створення такого інституту, який би зобов'язував конкретну особу опікуватися проблемами та потребами соціальних сиріт протягом певного періоду. На жаль, у той час, коли була запропонована ця ініціатива, вона не знайшла підтримки з боку держави. Крім того, на думку соціолога Кароліни Ковязіної [69], саме створення такого інституту без супутнього вирішення інших проблем може призвести до

значного зростання нелегальної трудової міграції чи корупції за місцем проживання.

Некомерційний фонд «Карітас» є лідером у підтримці «європейських сиріт» західних регіонів України. Її робота включає понад 10 років активного досвіду роботи з дітьми та родинами трудових мігрантів. У 2014 році Карітас презентував педагогічно-методичний посібник «Зцілення ран» для соціально-психологічної підтримки дітей трудових мігрантів.

На сьогоднішній день, незважаючи на досить велику кількість звернень науковців та експертів з цього питання, на державному рівні не прийнято подібного посібника, який би затверджувало Міністерство соціальної політики, хоча для цього потрібна робота як вчителів школи, так і психологів, соціальних працівників. В інакшому випадку спеціалісти соціальних служб та працівники загальноосвітніх навчальних закладів, змогли б тісно співпрацюючи та маючи в майбутньому досить широку та ефективну педагогічну та методичну базу забезпечити високий рівень соціально-педагогічної допомоги дітям та створити умови для їх нормального розвитку та соціалізації.

Центральний елемент – посередництво – стало, звичайно, невід’ємною частиною соціальної роботи. Посередницький характер соціальної роботи впливає з її інтегрованості, спрямованості на цілісність дитини та орієнтації на життєві проблеми реальних дітей. В узагальненому вигляді соціальний педагог завжди виступає посередником між учнем і суспільством. Це може сприяти ефективній адаптації дитини у суспільстві, з одного боку, і гуманізації суспільства, з іншого, шляхом подолання його відчуженості від турбот реальних людей.

Зокрема, заклади освіти відіграють значущу роль у забезпеченні доступу до освіти та соціалізації дітей трудових мігрантів. Вони повинні створювати

сприятливі умови для навчання, враховуючи особливості цих дітей та забезпечуючи психологічну та соціальну підтримку.

Організації, що працюють над покращенням стану соціального захисту дітей трудових мігрантів, грають критичну роль у забезпеченні їхнього добробуту та прав. Їх ініціативи та програми спрямовані на надання консультацій, психологічної підтримки, а також розвиток соціальних мереж та послуг для цих дітей та їхніх сімей. Вони сприяють підвищенню освіченості щодо прав дітей та розвитку інклюзивних підходів у суспільстві.

В цілому, дії закладів освіти та діяльність організацій, спрямованих на соціальний захист дітей трудових мігрантів, є важливими для забезпечення їхнього належного розвитку та інтеграції в суспільство. Вони виступають фундаментальними чинниками покращення стану цієї вразливої групи та сприяють створенню більш справедливого та інклюзивного суспільства.

2.2. Визначення рівня тривожності в дітей трудових мігрантів.

Тривога є емоційним станом, що виникає в умовах невизначеності та загрози і проявляється в очікуванні негативних подій. Схильність дитини до тривожності може свідчити про певні аспекти її характеру, чи то вроджених, чи сформованих.

Часто у людини, зокрема, у дитини, спостерігаються різні реакції на конкретні ситуації, включаючи переживання та тривожність.

Тривожність у дітей, які є членами сімей трудових мігрантів, представляє собою значущу проблему, яка вимагає серйозного наукового розгляду. Пов'язана з міграцією та адаптацією в іншому соціокультурному середовищі, ця тривожність може мати численні причини та прояви. Прикладами основних факторів, які викликають тривожність у дітей трудових мігрантів є: розлучення

з батьками, адаптація до нового середовища, економічні негаразди, соціальна ізоляція, психологічні стреси тощо.

Метою нашого дослідження є проведення діагностики рівня тривожності у дітей, які є членами сімей трудових мігрантів, розробка та впровадження ефективних програм для зменшення цієї тривожності та, врешті-решт, оцінка результатів після впровадження нашої методики. Робота спрямована на визначення та аналіз факторів, що впливають на психологічний стан та рівень тривожності дітей трудових мігрантів, на подальшу роботу, спрямовану на поліпшення їхнього емоційного благополуччя та має на меті покращення якості життя дітей трудових мігрантів.

Наша методологія передбачає широкий спектр дій, включаючи збір та аналіз даних щодо тривожності, розробку та впровадження методики, а також моніторинг та оцінку впливу цих заходів на психологічний стан дітей.

Отримані результати важливі як для наукового співтовариства, так і для практичних застосувань в галузі соціальної роботи. Наша методика може слугувати основою для подальших досліджень і розвитку програм для допомоги дітям трудових мігрантів у подоланні тривожності та стимулюванні їхнього психологічного зростання.

Для визначення тривожності дітей трудових мігрантів ми залучили учнів медичної гімназії №33 міста Київ та за допомогою онлайн-опитування (Додаток А) змогли провести своє дослідження, в якому взяли участь 22 дітей віком до 17 років.

Для початку нами було визначено скільки дітей являються дітьми трудових мігрантів. Для цього в опитувальнику першим питанням було «Чи є Ви дитиною, батьки якої працюють за кордоном?». З 45 осіб, відповіли так – 22 особи, ні – 23 особи. Таким чином ми визначили нашу цільову аудиторію

НУБІП України

для проведення методики. Саме ці 22 дитини і проходили далі опитування на визначення рівні тривожності.

Проведемо аналіз результатів попереднього дослідження рівня тривожності в дітей:

Вам важко зосередитися на чомусь?

Рис 2.1. Діаграма рівня концентрації уваги дітей трудових мігрантів. З аналізу діаграми видно, що більшість дітей (82%) зазнають труднощі в

утриманні концентрації на певних завданнях чи предметах. Це може свідчити про загальну проблему зі збереженням уваги у цій групі дітей. Одночасно, 18% відзначають, що вони не мають подібних проблем з концентрацією.

Важливо враховувати ці дані при розробці педагогічних та психологічних стратегій для поліпшення уваги та концентрації у дітей, які мають труднощі у цьому аспекті. Подальші дослідження можуть допомогти визначити фактори, що впливають на концентрацію дітей. Розробити індивідуальні методи вдосконалення їхнього уважного спрямування.

Будь-яке завдання викликає у Вас тривогу?

Рис. 2.2. Визначення рівня тривожності перед поставленими завданнями

Згідно з результатами опитування, більшість дітей (59%) виражають тривогу відносно будь-якого завдання, яке ставиться перед ними для виконання. Це свідчить про поширену проблему тривожності, пов'язану з виконанням завдань. В той час як 41% опитаних дітей стверджують, що завдання не викликають у них тривоги.

Ці дані підкреслюють важливість уважного вивчення і розуміння причин та факторів, які спричиняють тривожність у дітей при виконанні завдань. Далі можна провести подальше дослідження, щоб визначити, які конкретні аспекти завдань викликають тривогу і як можна розробити стратегії для полегшення цього процесу та покращення психологічного комфорту дітей у подібних ситуаціях.

Під час виконання робіт Ви відчуваєте напругу, скрутність?

Рис 2.3. Діаграма відчуття тривоги та напруги під час виконання робіт

З результатів опитування видно, що більшість респондентів (55%) відчувають напругу та скрутність під час виконання певних робіт. Це свідчить про поширену проблему стресу та неспокою в процесі виконання завдань. У той же час, 45% опитаних відчувають себе під час виконання робіт абсолютно спокійно та впевнено!

Ці дані можуть свідчити про індивідуальні реакції на стрес та складнощі при виконанні завдань. Для покращення психологічного стану респондентів, які відчувають напругу, вдосконалення навичок управління стресом під час виконання робіт.

Ви часто говорите про можливі неприємності, які можуть виникнути у Вас на шляху?

Рис. 2.4. Відповіді на запитання «Ви часто говорите про можливі неприємності, які можуть виникнути у Вас на шляху?»

За результатами проведеного дослідження видно, що більшість опитаних (64%) не часто обговорюють можливі неприємності. У той час як 36% респондентів вказали, що вони часто розмовляють про можливі неприємності

Ці дані вказують на різноманітність підходів і ставлення до спілкування про проблеми та неприємності серед опитаних. Розуміння цього різноманіття може бути важливим для розробки ефективних методів підтримки та психологічної допомоги в залежності від індивідуальних потреб і уподобань

Ви погано засинаєте?

Рис. 2.5. Діаграма відповідей на питання «Ви погано засинаєте?»

За результатами аналізу діаграми важливо відзначити, що більшість дітей (68%) не мають проблем зі сном. Це може бути позитивним індикатором їхнього здоров'я та психологічного комфорту. Інші 32% дітей заявили про наявність проблем із сном.

НУБІП України

Ці дані вказують на те, що для більшості дітей сон є природним і здоровим процесом, що сприяє загальному стану їхнього здоров'я. Проте важливо відзначити, що існують індивідуальні відмінності, і для тих, хто відчуває проблеми зі сном, може бути корисним надання підтримки та виявлення можливих причин цих проблем.

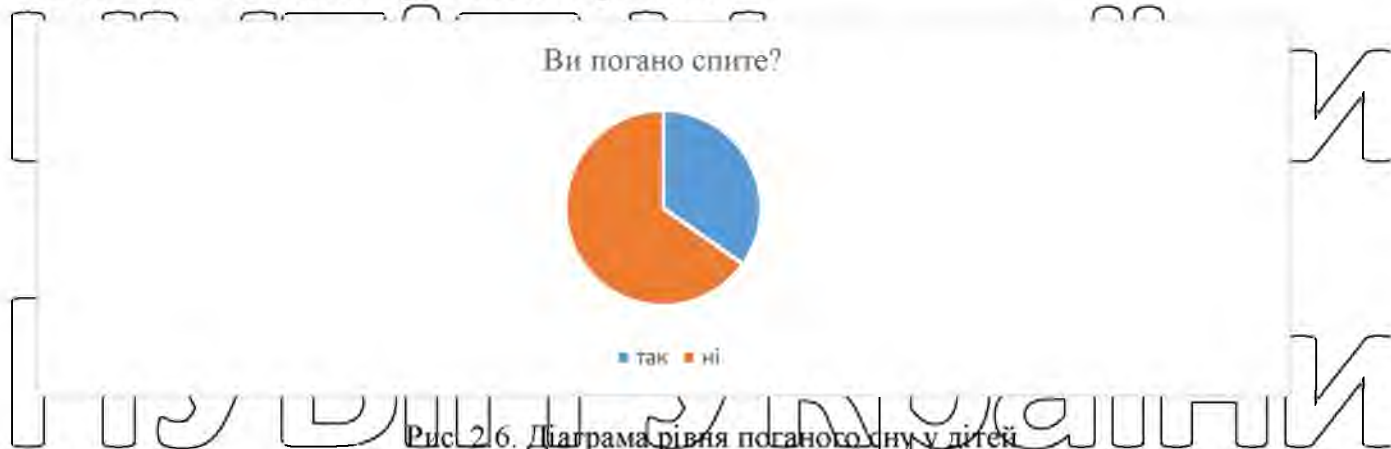

Рис. 2.6. Діаграма рівня поганого сну у дітей

За результатами аналізу даних, важливо відзначити, що лише 35% опитаних вважають, що у них поганий сон. У той час як більшість, а саме 65% респондентів, стверджують, що у них із сном все в порядку.

Цей висновок вказує на те, що більшість опитаних вважають свій сон задовільним, що може свідчити про сприятливий стан їхнього фізичного та психологічного здоров'я. Однак важливо пам'ятати, що існують індивідуальні різниці у сприйнятті якості сну, і для тих, хто відчуває поганий сон, може бути корисним надання підтримки та вивчення можливих причин цих проблем.

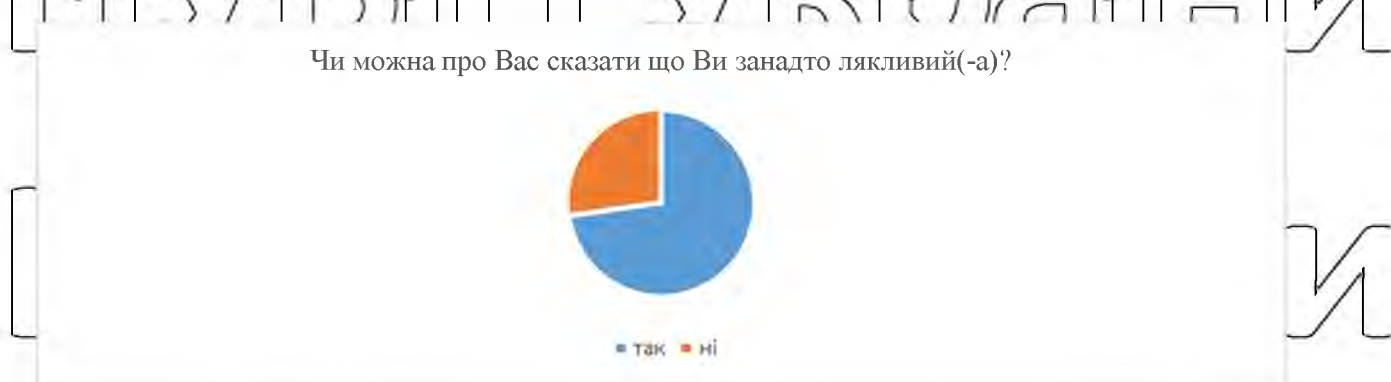

Рис. 2.7. Діаграма рівня лякливості у дітей трудових мігрантів

За результатами дослідження видно, що 73% респондентів (16 осіб) вважають себе занадто лякливими. Це свідчить про поширену проблему лякливості серед цієї групи опитаних. У той же час, 27% респондентів (6 осіб) вказали, що вони не вважають себе лякливими.

Дані підкреслюють, що лякливість може бути важливою проблемою для значної частини респондентів. Для тих, хто відчуває лякливість, може бути корисним надання підтримки та розробка стратегій для подолання цієї проблеми.

Чи багато речей викликають у Вас страх?

Рис. 2.8. Відповіді на питання «Чи багато речей викликають у Вас страх?»

За результатами аналізу діаграми можна зробити висновок, що у більшості дітей (майже 84%) існують речі або ситуації, які викликають у них страх. Це свідчить про поширену проблему страху серед цієї групи опитаних.

В той же час, 16% респондентів не зазначили, що вони мають подібні проблеми в своєму житті.

Ці дані підкреслюють важливість уважного дослідження та розуміння того, що викликає страх у дітей, і можливості розробки психологічної підтримки та стратегій для подолання цих страхів.

Ви часто відчуваєте себе неспокійним?

Рис. 2.9. Діаграма рівня неспокою у дітей трудових мігрантів

Аналізуючи результати опитувальника, можна визначити, що значна

частина дітей (85%) часто відчувають себе неспокійними. Це свідчить про

поширену проблему неспокою серед цієї групи опитаних. У той же час, лише

15% респондентів (4 особи) вказали, що вони не відчувають такого неспокою.

Цей висновок вказує на важливість уважного вивчення та розуміння

причин та факторів, які спричиняють почуття неспокою у дітей, і можливості

розробки психологічної підтримки та стратегій для подолання цього стану.

Ви погано переносите процес очікування?

Рис. 2.10. Діаграма рівня перенесення очікування дітьми

За результатами аналізу діаграми можна зробити висновок, що більшість

дітей (83%) погано переносять очікування. Це свідчить про наявність

психологічних та соціальних проблем у даній вибірці дітей, пов'язаних із

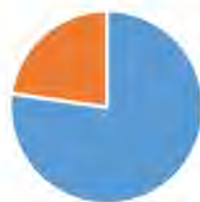
стресом та неспроможністю ефективно впоратися з очікуваннями. У той же

час, 17% респондентів не відзначають подібних проблем у своєму житті.

НУБІП України

Цей висновок вказує на необхідність подальшого дослідження та розробки психологічних підходів для допомоги дітям у подоланні стресу та покращенні їхнього психоспігічного стану у ситуаціях очікування.

Ви маєте страх невпевненості в собі, своїх силах?

■ так ■ ні

Рис. 2.1. Рівень страху невпевненості в собі та своїх силах дітей трудових мігрантів

За результатами дослідження можна зробити висновок, що 77% дітей виявляють страх невпевненості в собі та своїх силах. Ця проблема в значній мірі пов'язана з їхнім життям, оточенням і особливо відносинами з батьками.

Одночасно 23% опитуваних відчувають себе цілком впевненими в собі.

Цей висновок свідчить про важливість розвитку соціально-педагогічних програм, спрямованих на покращення психологічного стану та самопочуття дітей трудових мігрантів. Залучення фахівців з психології може бути корисним для надання підтримки та розвитку навичок самовпевненості серед цієї категорії дітей.

Дане опитування проводилося перед проведенням методики задля визначення попереднього рівня тривожності в дітей трудових мігрантів. Аналіз отриманих результатів має своє практичне значення як вагомий внесок в науку в галузях соціальної роботи, психології, педагогіки.

Розглянемо методики соціально-педагогічної роботи в дітях трудових мігрантів на зниження рівня тривожності які притаманні цьому дослідженню

Для нашої категорії дітей краще запропонувати різні вправи притаманні для їх віку. Оскільки ми маємо справу саме з дітьми 9-11 класів, а це підлітки,

то їх варто навчити зрозуміти себе, пізнавати свої емоції, а також керувати ними. Перейдемо до розгляду методик, які допоможуть понизити рівень тривожності в дітей трудових мігрантів.

Для початку дітям була запропонована вправа під назвою «Як Ви себе відчуваєте сьогодні?» (див. додаток Б). Дана вправа зорієнтована на те щоб дитина обрала настрій в якому вона сьогодні знаходиться, а також згодом продемонструвала в якому настрої знаходиться її сім'я, рідні та близькі. Таке спостереження надає первинну необхідну інформацію про дитину та її стан, що зможе допомогти в подальшому для співпраці.

Наведемо дані вибору дітей в таблиці.

Таблиця 1

Вибір дітей у вправі «Як Ви себе відчуваєте сьогодні?»

Емоція	Кількість дітей, які обрали емоцію
Радість	1
Спокій	2
Смуток	4
Страх	2
Тривога	6
Здивування	1
Сором/язливість	5
Гнів	0
Нудьга	1
Роздратування	0

Ці емоції можуть вказувати на те, що ці діти перебувають у стані психологічного дискомфорту або відчувають певний рівень стресу. Інші емоції, такі як радість, спокій, страх, і смуток, також присутні, але в меншій кількості. Недостатність дітей, які відчувають гнів або роздратування, може бути позитивним аспектом, оскільки вказує на менший рівень агресії або конфліктів у групі.

На основі визначення емоційного стану дітей у групі, вони були залучені до вправи під назвою "Хто я?" (див. додаток Б). Мета цього завдання полягала в сприянні самонізнанню дітей, розширенні їх усвідомлення про себе та вдосконаленні їх внутрішнього світу. Результати після проведення вправи свідчать про те, що учасники почали розвивати критичне мислення та глибше розуміти власну особистість. Цей процес має ключове значення для формування та розвитку особистості дитини. Результати вправи наведемо в таблиці:

Таблиця 2

Результати вправи «Хто я?»

Я людина	Я талановита	Я дівчина, якій подобається читати книги
Я дівчина	Я дівчина з гарними очима	Я допитлива та цікава особистість
Я особистість	Я свідомо особистість	Я творча особистість
Я людина з добрим серцем	Я підліток	Я організована та дисциплінована дівчина
Я красива	Я людина, яка любить малювати	Я хлопець, якому подобається математика
Я найкращий	Я хлопець якому подобається грати в футбол	Я дівчина, яка хоче стати біологом
Я спортсмен	Я товариський	Я дівчина, яка мріє стати письменницею
Я розумний	Я відповідальна учениця	Я хлопець який має досягнення в карате

Аналізуючи дані в таблиці, робимо висновок, що під кінець вправи відповіді у дітей стали більше чіткими та детальними, що доводить ефективність вправи. Підлітки почали замислюватися над тим то вони та що їм

подобається, розпочали аналізувати своє життя та бажання, а також висловлювати їх.

Наступна вправа для дітей дуже незвична, але необхідна «Компліменти» (див. додаток Б). Мета вправи полягає у стимулюванні позитивного спілкування та виявленні підтримки між учасниками. Ця діяльність сприяє розвитку соціальних навичок, підвищенню самооцінки, почуття визнання та доброзичливості серед учасників гри. Вправа є актуальною для нашого дослідження оскільки багато дітей в класі, згідно з результатами попереднього опитування мають невпевненість в собі та своїх силах. Також вправа дозволяє звернути увагу на деталі однолітків та сприяє пізнанню один одного. Приклади компліментів які робили діти наведемо в таблиці.

Таблиця 3

Приклади компліментів дітей

У тебе гарні очі	Мені подобається твоя кофтинка
Ти маєш гарну посмішку	Мені подобається з тобою сидіти за одною партою, ти гарний сусід
Мені подобаються твій стиль одягу	Я вважаю, що ти гарний друг
Мені імпонує твоя допитливість	Ти завжди готовий допомогти
Ти красива дівчина	Ти вмієш спілкуватися з людьми
Ти гарно граєш у футбол	Ти здивувала мене своїм виступом на останньому шкільному заході
Мені подобаються твої вірші	Мені імпонує твоя впевненість
У тебе чудова гра на гітарі	Мене вражають твої знання з біології

Поданий аналіз конкретних прикладів компліментів, які наведені у таблиці, демонструє широкий діапазон позитивних аспектів, що визнають один одного. Ця вправа дозволила дітям зосередитися на позитивних рисах, які вони сприймають в інших дітях та підсилити своє взаєморозуміння в класному колективі.

Перейдемо до основної частини методики. Один з найефективніших засобів арт-терапії – малювання та вправа «Малюємо себе». Мета цієї гри полягає в тому, щоб спонукати дітей розглядати себе як унікальну особистість і аналізувати різні аспекти свого характеру. Завдання – намалювати себе в минулому та зараз або майбутньому. Вправа допоможе показати цілі та бажання дітей. У результаті 11 дітей намалювали себе в минулому веселими, а зараз сумними. Такі малюнки свідчать про зміни в житті, які впливають на психологічний стан дитини та її рівень життя. П'ятеро дітей намалювали себе

зараз з елементами досягнення в спорті на навчанні, що свідчить про той факт що у них життя змінилося в кращу сторону, і той факт, що вони позиціонують себе з власними досягненнями. 2 дітей намалювали себе зараз в контексті своїх майбутніх професій (біолога, письменницею). Дані малюнки відображають наявність цілей в житті у дітей та чіткого шляху до мети. 2 дітей зобразили себе на шляху дороги, що означає особливість їх віку – адже вони знаходяться на межі вибору професії і їх турбує це питання, саме з цим і може бути пов'язана їх тривожність. Цим дітям рекомендовано пройти профорієнтацію задля самопізнання. Одна дитина зобразила себе зараз на природі, зокрема на

галявині лісу, що свідчить про той факт, що вона може прагнути до спокою в своєму житті та до вільного дихання. Ще одна дитина зобразила себе в сьогоденні серед книг, що свідчить про допитливість, а також про жагу до пізнання інформації.

Після того як діти зображали себе на аркуші паперу їм було запропоновано провести вправу «Ілюстрація страху: спосіб подолання через відображення та розчленування» Перед початком проведення вправи важливо провести обговорення з дітьми та запитати, що саме викликає у них страх та чи відбувалися ситуації коли вони сильно лякалися. Під час проведення вправи діти візуалізували свої страхи на аркуші паперу, після чого їм було

запропоновано обговорити намальовані ситуації, а також було наведено різні методи подолання того чи іншого страху. Дали у підлітків було завдання вирізати свій намальований страх та розрізати його на маленькі шматки, а потім на ще менші. Зазначимо, що для досягнення більшого ефекту вправу можна повторювати протягом декількох місяців з інтервалом через 1-2 тижні, до моменту появи відповідних змін.

Також дітям було надано рекомендації як подолати тривожність та стрес. Рекомендації підібрані таким чином, щоб дитина змогла дотримуватися їх сама, без допомоги сторонніх людей. Наведемо перелік рекомендацій:

- Регулярний сон: дотримання регулярного розкладу сну може суттєво покращити емоційний стан. Підліткам рекомендується спати принаймні 8 годин на ніч;
- Фізична активність: регулярні фізичні вправи, які сподобаються, такі як йога, біг або танці, можуть допомогти зменшити стрес та тривогу;
- Глибоке дихання та релаксація: навчання технік глибокого дихання та релаксації, таких як медитація або просте усвідомлення свого дихання, може допомогти заспокоїти розум та тіло;
- Здорове харчування: раціональне та збалансоване харчування може позитивно впливати на настрій та енергію;
- Соціальна підтримка: розмова з друзями, родиною чи вчителем про труднощі, з якими стикається підліток, може значно зменшити стрес;
- Управління часом: навчання управлінню часом та створення розкладу допоможе уникати великого навантаження та стресу через відсутність часу;
- Навчання навичкам управління стресом: практика позитивних методів управління стресом, таких як записування думок, хобі або музика, може бути корисною;

- Пошук професійної підтримки: якщо стрес та тривога стають надто важкими для управління, важливо шукати допомогу у психолога чи консультанта, який може надати ефективні методи управління емоціями.

Висновок до 2 розділу

У розділі "Соціальна підтримка дітей трудових мігрантів" було визначено, що згуртованість представників багатьох професійних груп сприяє успішному комплексному забезпеченню потреб та задоволенню інтересів дітей

трудова мігрантів. В Україні, Міжнародна організація з міграції (МОМ)

активно діє з метою забезпечення соціального захисту дітей, які стали жертвами трудової міграції та перебувають в умовах відсутності батьків або розділення сімей. Також, міжнародна правозахисна організація "Ла Страда

Україна" ініціює створення інституту, що зобов'язуватиме конкретну особу

опікуватися проблемами та потребами соціальних сиріт протягом певного

періоду. Некомерційний фонд "Карітас" є лідером у підтримці "європейських

сиріт" західних регіонів України. Організації, що працюють над покращенням

стану соціального захисту дітей трудових мігрантів, грають важливу роль у

забезпеченні їхнього добробуту та прав. Їхні ініціативи та програми спрямовані

на надання консультацій, психологічної підтримки, а також розвиток

соціальних мереж та послуг для цих дітей та їхніх сімей. Вони сприяють

підвищенню освіченості щодо прав дітей та розвитку інклюзивних підходів у

суспільстві.

У розділі "Дослідження рівня тривожності в дітей трудових мігрантів"

було встановлено, що діти трудових мігрантів мають високий рівень

тривожності. Для визначення рівня ми розробили власний онлайн-

опитувальник (див. додаток А). Щоб визначити ефективність власної

соціально-педагогічної методики дітям були запропоновані вправи на

покращення рівня самооцінки, пізнання себе, подолання власного страху.

Також надані рекомендації по боротьбі з тривожністю та стресом. Зазначено що дані рекомендації підлітки можуть виконувати самі без сторонніх людей.

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ ІІІ. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

3.1. Методичні рекомендації для роботи з тривожними дітьми трудових мігрантів

Діяльність з тривожними дітьми стає все більш актуальною у контексті соціальної роботи, дитячої психології та освіти. Даний підрозділ присвячений методичним рекомендаціям, спрямованим на створення сприятливих умов для взаємодії з цією категорією дітей.

Розуміння природи тривоги у дітей та надання практичних інструментів для її ефективного управління є основним завданням цього дослідження. Рекомендації, які будуть представлені, базуються на високоспеціалізованих наукових підходах, що сприятимуть педагогам, батькам та спеціалістам у галузі психології дитинства для створення позитивного впливу на емоційний стан та загальний розвиток дітей із тривогою.

Даний підрозділ має на меті запропонувати практичні та вдосконалені стратегії для підтримки їхнього психологічного комфорту та загального благополуччя. Новаторські підходи, представлені в цьому матеріалі, розкривають можливості управління та підтримки тривожних дітей, що відображає актуальні наукові та практичні аспекти цієї проблематики.

Щоб допомогти дітям з високим рівнем тривожності, важливо надавати їм постійну підтримку, стимулювати їх та відзначати їхні досягнення, підкреслюючи впевненість у їхньому успіху та здібностях. Для подолання тривожності слід сприяти розслабленню дитини через рухові ігри, музику та фізичні вирави.

При вихованні тривожних дітей рекомендується уникати тиску, поспішання, змагальних ситуацій та впроваджувати дитину в нові умови

поступово. Важливо ознайомлювати її з новими обставинами поетапно, розпочинаючи з пізнання оточення та правилами.

Необхідно ретельно підкреслювати навіть малі досягнення тривожних дітей, відзначати ці успіхи в присутності інших, що сприяє підвищенню їхньої самооцінки, оскільки з дослідження видно що у більшості дітей є проблеми з самовпевненістю. Проте, важливо, щоб похвала була щира, оскільки діти реагують на імітацію, і дитина повинна чітко розуміти, за що її хвалять.

Важливо намагатися зменшувати кількість зауважень, що адресуються дитині, та залишатися послідовними у своїх словах, не забороняючи дитині виконувати певні дії без вагомої обгрунтованої причини, які раніше були дозволені.

Перелік кроків стратегії взаємодії з тривожними дітьми: уникайте змагань та вимог до швидкості: умови, які стимулюють напругу або вимагають оперативних дій від дитини, слід уникати; утримуйтеся від порівнянь: дитину не слід порівнювати з іншими, оскільки це може підірвати її впевненість; акцентуйте фізичний контакт та методи релаксації: частіше використовуйте фізичний контакт та вправи на розслаблення для створення комфортної атмосфери; стимулюйте самооцінку: підкреслюйте досягнення дитини, але зазначайте, за що саме ви її високо цінуєте; звертайтеся до дитини особисто: частіше використовуйте її ім'я у спілкуванні, що підсилює відчуття власної важливості; показуйте приклад впевненої поведінки: власним прикладом демонструйте дитині, як розв'язувати складні ситуації та поводитися в різних випадках; урахуйте можливості дитини: не ставте перед нею завдання, які вона не може виконати, допомагайте та підтримуйте навіть при найменших досягненнях; зміцнюйте впевненість у собі: постійно підтримуйте у дитини віру в себе та її здібності; будьте послідовними: не забороняйте дитині робити щось без підстав, що раніше було дозволено, дотримуючись послідовності у

вихованні; мінімізуйте зауваження; намагайтеся зменшувати кількість зауважень, адресованих дитині, спрямовуючи увагу на позитивні аспекти; уникайте покарань. Варто уникати застосування покарань наскільки це можливо; не підривайте авторитет близьких осіб: у спілкуванні з дитиною уникайте ситуацій, коли підривається авторитет батьків, вихователів чи інших значущих осіб для неї.

Виховання та догляд за дітьми, які виявляють високий рівень тривожності, може бути викликом для батьків, оскільки вимагає особливої уваги та розуміння. Ріст неспокою та тривоги у дітей може мати важливий вплив на їх соціальний, емоційний та академічний розвиток. Враховуючи це, надання підтримки, заспокоєння та навчання стратегій управління тривогою для батьків є надзвичайно важливим.

Слід звернути увагу на методи та підходи, які рекомендують фахівці у галузі соціальної роботи, психології та педагогіки для подолання тривожності у дітей. Ці рекомендації базуються на дослідженнях та практичному досвіді і можуть стати ефективними інструментами в вашій повсякденній взаємодії з дітьми.

Дотримання рекомендацій спрямоване на створення стабільного та спокійного середовища, яке допоможе зменшити рівень тривожності та підтримати психічне здоров'я вашої дитини. Професійні рекомендації надають засоби управління стресом, сприяють розвитку ефективних методів комунікації та покращують загальний підхід до підтримки дитини у подоланні тривожності.

Універсальною порадою є ввести методичні рекомендації у свою щоденну практику. Вони можуть стати корисними інструментами, що сприятимуть психологічному розвитку та добробуту вашої дитини.

НУБІП України

Безперечно, батьки ніколи не мають наміру сприяти розвитку тривожності у своєї дитини. Однак інколи своїми діями вони несвідомо сприяють розвитку цієї риси. Встановлення завищених вимог, може призвести до того, що дитина стане неуспішною в спробах задовольнити батьків, і це може збільшувати її тривожність.

Рекомендації для батьків тривожних дітей полягають у тому, щоб вони намагалися заспокоїти та підтримувати дитину відносно своєї любові (незалежно від досягнень) і її компетентності у певних сферах (оскільки не існує абсолютно непридатних дітей). Важливо щоденно відзначати досягнення дитини та повідомляти про них перед іншими членами родини. Необхідно утримуватися від словесних ситуацій, які можуть ушкодити гідності дитини.

Відмовтеся від вимоги вибачень від дитини, краще надайте можливість їй пояснити, чому вона вчинила так, а не інакше. Зменшення кількості зауважень також буде корисним. Рекомендується батькам записувати всі свої зауваження, висловлені до дитини протягом дня, а потім перечитати їх ввечері. Це допоможе усвідомити, що більшість з них не були обов'язковими: вони або були марними, або принесли шкоду дитині та їхній взаємодії.

Завжди слід уникати роздумів у сім'ї з приводу виховання дітей. Батьки мають бути послідовними в заохоченні та покаранні дитини.

Також, варто пам'ятати, що будь-які різкі зміни у житті дитини можуть викликати тривогу, такі як зміни місця проживання, зміна педагогічного персоналу чи навіть перестановка меблів.

Негативні та погрожуючі фрази, такі як "Замовкни, а то я тебе замкну!" або "Не плач, а то я залишу тебе самого!" не тільки погіршують ситуацію, але і підсилюють страхи дитини. Батькам важливо розуміти, що з дітьми слід спілкуватися, допомагати їм висловлювати свої думки та почуття словами.

НУБІП УКРАЇНИ

Такий підхід може запобігти екстремальним ситуаціям і стати профілактичним засобом.

Ласкаві дотики батьків (тактильний контакт) можуть сприяти зняттю м'язового напруження у тривожної дитини, збільшити впевненість та довіру до світу, і це сприятиме значному зниженню тривожності.

3.2. Аналіз результатів дослідницько-експериментальної роботи

Для розуміння ефективності методики та її подальшого покращення нами було вирішено провести повторне опитування, аби дослідити рівень тривожності після проведених вправ та наданих рекомендацій. Розглянемо результати:

Таблиця 4

Результати опитування після проведення методики

№	Запитання	Відповіді
1	Вам важко зосередитися на чомусь?	Так (23%) Ні (77%)
2	Будь-яке завдання для виконання викликає у Вас надмірну тривогу?	Так (30%) Ні (70%)
3	Під час виконання робіт ви відчуваєте напругу, скутість?	Так (18%) Ні (82%)
4	Ви часто говорите про можливі неприємності які можуть виникнути у Вас на шляху?	Так (9%) Ні (91%)
5	Ви погано засинаєте?	Так (14%) Ні (86%)
6	Ви спокійно спите?	Так (91%) Ні (9%)
7	Чи можна про Вас сказати що ви занадто лякливий(-а)?	Так (14%) Ні (86%)
8	чи багато речей у Вас викликають страх?	Так (18%)

9	Ви часто відчуваєте себе неспокійним?	Ні (82%) Так (23%) Ні (77%)
10	Ви погано переносите процес очікування?	Так (18%) Ні (82%)
11	Ви маєте страх невпевненості в собі, своїх силах?	Так (14%) Ні (86%)

Рівень тривоги під час виконання завдань зменшився. Наразі понад 70% дітей відчувають впевненість у виконанні завдань без тривоги, але 30% дітей трудових мігрантів все ще потребують підтримки в цьому аспекті.

Щодо напруги та складності під час виконання завдань, спостерігається позитивна динаміка. Зараз 82% дітей не відчувають напруги та скрутності під час виконання завдань, але 18% дітей трудових мігрантів потребують додаткової підтримки в цьому плані.

Дитиною трудових мігрантів рідко згадують про можливі неприємності на шляху, що є позитивною зміною.

Рівень якості сну значно покращився, свідчачи про покращення фізичного та психологічного стану дітей. Проте 14% дітей зазначили, що їм і досі складно заснути.

Більшість дітей демонструють спокійний сон, який вказує на неіхнологічне благополуччя, розвиток мозку, регулярний розпорядок дня та покращене емоційне становище.

Рівень лякливості серед дітей також знизився, лише 14% дітей трудових мігрантів ще вважають себе лякливими. Для них варто розробити програму надання підтримки та стратегії для подолання цього.

Загальна тенденція показує, що більшість дітей стають менш тривожними стосовно певних аспектів, що може бути результатом

НУБІП України

позитивного впливу проведених занять з підлітками. Важливо зрозуміти, що саме викликає стрес та тривогу та спрямувати зусилля на їх подолання.

Відповіді респондентів показують зміну у спокійності дітей трудових мігрантів, оскільки вони раніше відчували себе неспокійно. Більшість дітей тепер легше переносять очікування, що впливає на загальний рівень тривожності.

Значний відсоток дітей виявив більшу впевненість в собі. Вправи типу "Комплімент" та "Ілюстрація страху: спосіб подолання через відображення та розчленування" сприяли підвищенню самооцінки та впевненості в собі.

Після проведення методики спостерігається загальне покращення психологічного стану підлітків. Згідно отриманих даних, більшість показників свідчать про зниження рівня тривоги серед дітей після участі у заняттях.

Загальна тенденція показує позитивний вплив методики на дітей. Практика вправ, спрямованих на підвищення самооцінки та розвиток стратегій подолання стресу, має значний вплив на їхню психологічну стійкість та емоційний стан.

Однак, деякі діти трудових мігрантів залишаються у групі, яка потребує додаткової підтримки та стратегій для подолання тривоги. Це свідчить про важливість подальшого розвитку програм, спрямованих на підтримку цієї категорії дітей.

Загалом, методика показала позитивний вплив на психологічний стан більшості дітей. Продовження роботи зі зменшення тривоги та підвищення самооцінки може сприяти їхньому подальшому психологічному розвитку.

Висновок до 3 розділу.

У розділі «Методичні рекомендації для роботи з тривожними дітьми трудових мігрантів» наведено пам'ятки, які будуть корисними для роботи з

дітьми трудових мігрантів які мають тривожність. Для сприяння психологічному комфорту тривожних дітей необхідно застосовувати комплексний підхід, орієнтований на психологічні та педагогічні аспекти.

Рекомендації включають у себе стратегії спілкування та виховання, які сприяють підвищенню самооцінки дітей та зменшенню тривоги.

Важливо надавати підтримку, постійно підкреслювати досягнення, створювати сприятливі умови для розвитку та сприйняття дитини як унікальної особистості. Дотримання послідовності у вихованні, мінімізація зауважень,

створення комфортного середовища для виявлення позитивних якостей та важливих взаємин сприяє підвищенню емоційного стану та зменшенню тривоги у дітей.

Ефективна робота з тривожними дітьми вимагає багатостороннього підходу. Батькам і педагогам слід прагнути створити стабільне та спокійне середовище для зменшення рівня тривоги та підтримки психічного здоров'я дитини. Використання професійних рекомендацій та стратегій, спрямованих на сприяння ефективному керуванню стресом, поліпшенню комунікацій та підтримці дітей в подоланні тривоги, є ключовими у цьому процесі.

У розділі «Аналіз результатів дослідницько-експериментальної» наведено результати повторного опитування дітей трудових мігрантів які мають тривожність після проведення методики. Дослідження, спрямоване на оцінку ефективності методики зниження тривоги серед дітей, показало значний позитивний вплив занять на їхній психологічний стан. Більшість дітей, що взяли участь, продемонстрували зниження рівня тривоги в різних аспектах їхнього життя.

Було досягнуто позитивних результатів у зниженні рівня тривоги серед більшості дітей, деякі учасники з числа трудових мігрантів продовжують відчувати тривогу. Це вказує на необхідність подальшої роботи та

вдосконалення програм, які спрямовані на покращення психологічного стану цієї групи дітей. Загалом, методика показала позитивний вплив на психологічний стан більшості дітей, і подальше розширення програми може сприяти подальшому зниженню рівня тривоги й підвищенню самооцінки серед цієї категорії дітей.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

У магістерській кваліфікаційній роботі на тему «Соціально-педагогічна робота з дітьми трудових мігрантів» були обґрунтовані поняття трудової міграції, а також соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів, розкрито проблематику виховання цієї категорії дітей.

Проаналізовано діяльність державних органів влади та інших організацій у справі подолання проблем дітей, чиї батьки працюють за кордоном. Прийшли до висновку, що згуртованість представників багатьох професійних груп сприяє успішному комплексному забезпеченню потреб та задоволенню інтересів дітей трудових мігрантів. Так, найбільш ініціативними організаціями, програми яких спрямовані на надання консультацій, психологічної підтримки, а також розвиток соціальних мереж та послуг для дітей трудових мігрантів та їхніх сімей є: Міжнародна організація з міграції в Україні, Міжнародна правозахисна організація «Ла Страда-Україна» та некомерційний фонд Карітас.

Було проведено емпіричне дослідження щодо роботи з дітьми трудових мігрантів в освітньому середовищі. Учасниками опитування стали учні медичної гімназії №33 міста Київ. Попередній метод опитування показав у переважній більшості дітей високий рівень тривожності, лаякливості, наявності проблем зі сном, неспокою та невпевненістю у власних силах. Це дало змогу зрозуміти на що потрібно звернути увагу під час створення власної програми.

А також надали підліткам рекомендації по боротьбі з тривожністю та стресом.

На основі отриманих даних було розроблено власну технологію соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів, що передбачала проведення різноманітних вправ для посилення психологічного комфорту, впевненості у

собі, а також на зниження рівня тривоги. Технологія була перевірена на практиці та показала позитивні результати.

Наша робота дозволяє зробити висновок про важливість подальшого дослідження та розвитку соціально-педагогічної роботи з дітьми трудових мігрантів, а також підкреслює необхідність спільних зусиль держави та громадських організацій для забезпечення гідного майбутнього цих дітей.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. International Migration Law: Glossary on Migration / International Organization for Migration URL: <https://www.iom.int/> (дата звернення: 02.03.2023)
2. Аналітично-інформаційна довідка про діяльність мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та закладів соціального обслуговування у 2011 році URL: <http://www.mlsp.gov.ua/> (дата звернення: 12.03.2023)
3. Ашиток, Н. 2007. Проблеми сучасної української дискантної сім'ї. Молодь і ринок №11/12(34/35), 57-59.
4. Батьки і діти: соціальне самопочуття дітей в українських сім'ях // Г.В. Святенко, Л.С. Волинець. – К.: Логос, 2000. – 92 с.
5. Варениця О. Соціально-психологічні проблеми дітей у родинах нелегальних трудових мігрантів / О. Варениця, О. Макаренко // Соціальна політика і соціальна робота, № 2-3, 2006. – С. 72-83.
6. Венгер Г. С. Соціально-психологічні особливості рольових стосунків у дистантних сім'ях: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. психол. наук: спец. 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи / Г. С. Венгер, СНУ імені В. Даля. – Сєвєродонецьк, 2015. – 20 с.
7. Веретенко Т. Г. Соціально-педагогічна робота з дистантними сім'ями / Т. Г. Веретенко, Н. В. Заверько // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. – Вип. 444. – Чернівці ЧНУ, 2009. – С. 14-22.
8. Галенська Н. Тренінг соціальної адаптації дітей, батьки яких за кордоном. Авторська корекційно-розвивальна програма. / Н. Галенська // Соціальний педагог. – 2008. – № 3(15).

9. Гевчук Н. Організація виховної роботи з дітьми трудових мігрантів в умовах загальноосвітнього навчального закладу // Український науковий журнал „Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації”. – №2, 2011. – С. 387-390.

10. Гевчук Н. С. Виховання дітей трудових мігрантів в умовах соціально-педагогічного середовища: автореф. дис. канд. пед. наук. [спец.] 13.00.05; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2012. – 20 с.

11. Гевчук Н. С. Соціально-психологічні проблеми виховання дітей трудових мігрантів // Н. С. Гевчук // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. – Серія соціально-педагогічна. – 2009. – Вип. 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkp/ Sp/2009_11/3.pdf

12. Гордієнко Н. В. Соціально-педагогічні засади профілактики деформацій у соціалізації дітей з сімей трудових мігрантів // Н. В. Гордієнко, А. Ю. Ізотова // Вісн. Черкаського ун-ту: наук. журн. – 2008. – № 123. – С. 50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/ N123/N123p048-051.pdf

13. Кринюк О. Соціально-педагогічна робота з дітьми трудових мігрантів / О. Кринюк, Н. Куб'як // Підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні в контексті Болонського процесу: матеріали науковопрактичної конференції (Чернівці 13-14 грудня 2007 року). – Чернівці: Рута, 2007. – С. 82-84.

14. Двіжона О. В., Тютюнник М. І. Засоби корекції емоційно-почуттєвої сфери дітей та підлітків із дистантних сімей. – Чернівці: Рута, 2006. – 214 с.

15. Джерело: Eurostat. Long-term residents by citizenship on 31 December of each year

16. Журба О. В. Поняття та сутність праці за кордоном та сучасної української трудової міграції / О. В. Журба // Форум права. – 2008. – № 1. – С. 130–133. URL: www.nbuv.gov.ua (дата звернення: 16.05.2023)

17. Загарницька І. Сучасне дитинство в контексті міграційних процесів : українські реалії / І. Загарницька // Вісн. Ін-ту розвитку дитини : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 17 URL: https://www.nbuv.gov.ua/2011_17/Pdf/32.pdf (дата звернення: 18.05.2023)

18. Загарницька І. Сучасне дитинство в контексті міграційних процесів: українські реалії [Електронний ресурс] // Вісник Інституту розвитку дитини Збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 17. - Режим доступу до журн. : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum_Vid/2011_17/Pdf/32.pdf

19. Зайончовська Ж. Міграційна ситуація в сучасній Україні / Ж. Зайончовська // Людина і праця. – 2005. – № 6. – С. 31–37.

20. Зверева І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні : теорія і практика: Монографія / Ірина Дмитрівна Зверева. – К.: ПРАВА Ярославічів, 1998. – 393 с.

21. Звітні матеріали соціального дослідження «Діти трудових мігрантів : особливості соціальної поведінки» / Карітас України URL: <http://caritas-na.org/index> (дата звернення: 28.07.2023)

22. Капська А. Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання): Навч. посіб. / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола; ред.: І. Зверева, Т. Лактіонова; Християн. дит. фонд. – К.: Наук. світ, 2001. – 129 с.

23. Католик П. Діти трудових емігрантів: особливості особистісних конфлікт в (опис психотерапевтичного досвіду) / П. Католик // Вісник Львівського університету. Філософські науки, вип. 1, 2008. – С. 220–228.

24.Католик Г. З досвіду психотерапевтичної роботи з дітьми трудових емігрантів / Г. Католик // Теоретичні та практичні аспекти дитячої та юнацької психотерапії. Матеріали регіональної науково-практичної конференції. – Львів: Компанія «Манускрипт», 2005. – С. 19–21.

25.Кирчів А. Трудова міграція і національна безпека України / Андрій Кирчів [Електронний ресурс]: доповідь на круглому столі 7 жовтня 2004 р., Львів, ЛНУ ім. І. Франка. – Режим доступу: – Загол. з екрану. – Мова укр.

26.Кирчів А. Трудова міграція і національна безпека України / Андрій Кирчів [Електронний ресурс]: доповідь на круглому столі 7 жовтня 2004 р., Львів, ЛНУ ім. І. Франка. – Режим доступу: – Загол. з екрану. – Мова укр.

27.Кирчів А. Трудова міграція і національна безпека України : доповідь на «круглому столі» 7 жовтня 2004 р., Львів, ЛНУ ім. І. Франка / А. Кирчів URL: <http://www.jmagazine.lviv.ua/kordon/migration/2004/kyrchiv07-10> (дата звернення 23.08.2023)

28.Кірик Т. Заробітчанські діти / Т. Кірик // Подільські вісті. – 2005.– №21. – С. 2.

29.Ковальчук А. Психологічні наслідки трудової міграції для мігрантів та їхніх сімей / А. Ковальчук [Електронний ресурс] – Режим доступу http://vuzlib.com.ua/articles/book/12600-Psikholog%D1%96chn%D1%96_nasl%D1%96dki_tru/1.html

30.Ковальчук А. Уявлення про сім'ю в дітей трудових емігрантів / А. Ковальчук // Дитяча та юнацька психотерапія: теорія і практика / за заг. ред. Г. В. Католик. – Львів: Астробіа, 2009. – С. 134–141.

31. Колесник А. Корекційна тренінгова програма по роботі з дітьми трудових мігрантів / А. Колесник // Соціальний педагог. Шкільний світ. – 2008. – № 11(23). – С. 4-6

32. Комісарова Т. Соціально-педагогічний патронаж дітей «групи ризику» / Т. Комісарова // Соціальний педагог. Шкільний світ. – 2008. – № 12(24). – С. 41

33. Конституція України https://web.znu.edu.ua/psychologicalservice//docs/normatyvni_dokumenty/konstitutsiya-ukrayini.pdf

34. Крупник І. Р. Особливості уявлень дітей трудових мігрантів про майбутнє сімейне життя: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.05 – «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / І. Р. Крупник; Херсонський державний університет. – Херсон, 2015. – 20 с

35. Левцун О. Зовнішня трудова міграція в Україні як демографічна проблема / О. Левцун [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – Загол. з екрану. – Мова укр.

36. Левцун О. Зовнішня трудова міграція в Україні як демографічна проблема / О. Левцун [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – Загол. з екрану. – Мова укр.

37. Левченко К. Проблеми дітей трудових мігрантів: результати дослідження Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда-Україна» у співпраці з Українським інститутом соціальних досліджень ім. Олександра Яременка / К. Левченко, І. Шваб. – 2007 р. –

4 с

38. Левченко К. Проблеми дітей трудових мігрантів: результати дослідження Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда-Україна» у співпраці з Українським інститутом соціальних

досліджень ім. Олександра Яременка / К. Левченко, І. Шваб. – 2007 р. –

4 с.

39. Левченко К., Трубавіна І., Євсюкова М. Захист прав дітей трудових мігрантів: правові та організаційні засади // Соціальний педагог. – №8 (20), 2008. – С. 42-55.

40. Левченко К., Трубавіна І., Євсюкова М. Захист прав дітей трудових мігрантів: правові та організаційні засади // Соціальний педагог. – №8 (20), 2008. – С. 42-55.

41. Ляльчук Г. Д. Аналіз соціально-психологічних чинників деструкції

родинних зв'язків у сім'ях трудових мігрантів / Г. Д. Ляльчук //

Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2013. – № 1 (30). – С. 203–

209 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tipp/2013_1/Lyalch.pdf

42. Майданік І. Особливості функціонування сімей трудових мігрантів /

Ірина Майданік // Матеріали науково-практичної конференції “Тенденції

розвитку сучасної сім'ї в Україні”. – К. – С. 139-140.

43. Майданік І. Особливості функціонування сімей трудових мігрантів /

Ірина Майданік // Матеріали науково-практичної конференції “Тенденції

розвитку сучасної сім'ї в Україні”. – К. – С. 139-140.

44. Міграція в Україні : факти і цифри [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: http://iom.org.ua/ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf

45. Організація соціально-психологічної допомоги дітям, батьки яких

перебувають за кордоном : метод. посібн. для психологів, соц. педагогів,

пед. працівників загальноосвіт. навч. закл. – Хотин, 2005.

46. Пігіда В. М. Аналіз стану та проблем дітей трудових мігрантів в Україні

/ В. М. Пігіда // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – 2010. – №

9 (196). – С. 113 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://almamater.lpnu.edu.ua/magazines/visnyk/2010/9_2010_red.pdf#page=113

47. Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року : указ Президента України від 22.10.2012 р. № 609/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>

48. Про соціальні послуги : закон України від 18.10.2012 р. № 966–15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966–15>

49. Самарська М. В. Профілактика та корекція депресивних станів дітей трудових мігрантів / М. В. Самарська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/psychology/14045/

50. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів : навч.-метод. посібн. / за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавиної, І. І. Цушка. – К. : ФООП «Купріянова», 2007. – 240 с.

51. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів : навч.-метод. посібн. / В. Л. Андрєєнкова, Т. Г. Веретено, Т. О. Дорошок [та ін.] / Укр. наук.-метод. центр практ. психології та соц. роботи ; Міжнар. жін. правозахисний центр «Ла Страда – Україна» ; за заг. ред. К. Б. Левченко. – Харків : Чальцев, 2008. – 384 с.

52. Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=243114144

53. Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246490450

54. Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=243250570

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ДОДАТКИ

ОНЛАЙН-ОПИТУВАННЯ

Додаток А

НУБІП України

На тему: «Визначення рівня тривожності в дітей трудових мігрантів»

Місце проведення опитування:

Місто Київ, медична гімназія №33 Голосіївського району

Кількість опитуваних: 45 дітей віком до 17-ти років (9-11 класи)

Час проведення: Лютий та травень 2023 року

Ви являєтеся дитиною трудового мігранта?

- Так (22 особи)
- Ні (23 особи)

№	Запитання	Відповіді
1	Вам важко зосередитися на чомусь?	Так Ні
2	Будь-яке завдання для виконання викликає у Вас надмірну тривогу?	Так ні
3	Під час виконання робіт ви відчуваєте напругу, скутість?	Так ні
4	Ви часто говорите про можливі неприємності які можуть виникнути у Вас на шляху?	Так ні
5	Ви погано засинаєте?	Так ні
6	Ви спокійно спите?	Так ні
7	Чи можна про Вас сказати що ви занадто лякливий(-а)?	Так ні
8	Чи багато речей у Вас викликають страх?	Так ні
9	Ви часто відчуваєте себе неспокійним?	Так

НУБІП України		Ні
10	Ви погано переносите процес очікування?	Так ні
11	Ви маєте страх невпевненості в собі, своїх силах?	Так ні
12	Ви боїтеся труднощів що можуть виникнути на шляху?	Так ні
НУБІП України		

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУВІП УКРАЇНИ

Вправа "Як Ви себе відчуваєте сьогодні?"

Пропонуємо дітям вибрати картку із зображенням різних настроїв, яка найбільше відповідає їх власному настрою. Згодом дізнаємося таким самим чином настроїв в сім'ї дитини, пропонуємо обрати картку яка буде характеризувати настрої мами, батька, друга, улюбленої кішки та інших.

Серед карток пропонуються наступні варіації: смуток, страх, тривога, спокій, радість, здивування, сором, язливість, гнів, нудьга, роздратування.

Вправа «Хто я?»

Завдання полягає в тому, щоб надати можливість дітям розглянути себе з різних поглядів і розширити їх уявлення про себе.

Хід вправи полягає у тому, що діти по черзі намагаються знайти якомога більше відповідей на запитання "Хто я?" За допомогою описів своїх характеристик, рис, інтересів та почуттів, кожне висловлювання починається зі слова "Я". Наприклад: "Я — дівчинка", "Я — людина, яка займається спортом", "Я — добра людина" і так далі.

спостерігаємо, щоб діти не повторювали те, що вже говорили інші, та стимулює їх описувати саме себе.

Вправа «Компліменти»

Діти утворюють коло, тримаючись за руки, та висловлюють добрі слова своїм сусідам, дивлячись їм у очі. Кожен отримує комплімент, відповідаючи:

"Спасибі, це дуже приємно!" Потім кожен учасник передає комплімент своєму наступному сусідові в колі. Якщо дитині складно висловити комплімент, можна надати приклад та сказати комплімент самостійно.

Вправа «Малюємо себе»

Мета полягає в тому, щоб спонукати дітей розглядати себе як унікальну особистість і аналізувати різні аспекти свого характеру.

Порядок проведення:

НУВІП УКРАЇНИ

пропонуємо дитині використовуючи кольорові олівці, намалювати два портрети: один, як вона виглядає зараз або в майбутньому, інший – як вона була раніше (в минулому).

В процесі малювання обговорюється з дитиною, які саме деталі відрізняють ці два портрети та запитуємо, що саме подобається і не подобається їй у собі.

Ця вправа корисна для того, щоб дізнатися, які зміни відбулися в дитині порівняно з минулим і які аспекти її характеру вона бажає покращити або змінити.

Вправа "Ілюстрація страху: спосіб подолання через відображення та розчленування" Перед початком вправи важливо провести обговорення з дітьми. Запитуємо у дітей, що саме викликає в них страх та чи відбувалися ситуації, коли вони сильно лякалися.

Після цього пропонуємо дітям візуально виразити те, від чого вони почували страх. Для цього необхідно взяти аркуш паперу та малювальні інструменти. Після завершення малювання повторно запитуємо, чого саме дитина боїться.

Далі пропонуємо дітям вирізати "страх" на невеликі шматочки, а потім розрізати їх на ще менші фрагменти. Після розрізання він показує, що тепер неможливо зібрати "страх". Він збирає ці фрагменти, укладає великий аркуш паперу та разом з дитиною викидає у смітник, який відправляється на сміттєзвалище.

Дану вправу рекомендується повторювати через 1-2 тижні з метою спостереження за змінами у способі зображення "страху" (кольори, сюжет, композиція). Вправа триває до того моменту, доки не помічаємо у дітей виразні зміни.

НУБІП УКРАЇНИ